

Gergely András

Hímzett terítőket, díszpárnákat, faragott ládikókat áruló kalotaszegiekkel gyakran találkozhatunk a nagyvárosok utcáin. A Kalotaszegre látogató azonban azt tapasztalja, hogy ezeknél az eladásra készített portékáknál sokkal szebbek azok, amelyeket saját maguk használnak. A leányok gyöngyökkel dúsan kivarrt, káprázatos színekben játszó viselete, melyet ünnepi istentiszteletre még ma is sok helyen felvesznek, vagy a legények cifraszűre, a díszesen kifestett bútorok egységes, erőteljes népi stílust képviselnek, mely csakis erre a vidékre jellemző.

Kalotaszeg tárgyi kultúrájára, népművészetére már a 19. század nyolcvanas éveiben fölfigyeltek, népzenejének jelentőségét azonban, mely a helyi díszítőművészettel legalábbis egyenrangú, csak később ismerték föl. Néhány szépen díszített dal és siratóének az 1930-as években került forgalomba Pátria hanglemezeken. Majd hosszabb szünet következett, és csak a hatvanas-hetvenes években szaporodott fel a gyűjtések száma úgy, hogy ma már átfogó ismeretünk van a vidék énekes és hangszeres zenéjéről. A gyűjtők nagyszerű muzsikusokat-énekeseket fedeztek fel, közülük elsőként Gergely Andrással ismerkedünk meg, aki *Magyarvistán* született 1936-ban. Amikor arról kérdezgettem, dalait hol és kitől tanulta, mindig *Vistát*, szülőfaluját emlegette, az ottani idősebb jó énekeseket, akikre név szerint is szívesen hivatkozott. Zenei érdeklődése már kisgyermekkorában igen erős volt. Egyik első zenei élménye, hogy keresztapja elküldte a kocsmába dohányt venni. Mikor belépett, egy ember éppen felállt a székről és nótázni kezdett. András a dalt szinte magába szívta, majd egész úton hazafelé ismételte. Mire hazaért, már egyedül is el tudta énekelni. De bizony a visszajáró pénzről teljesen elfelejtkezett.

A közeli *Türébe* nősült és onnét harminc éven át járt dolgozni *Kolozsvár*ra. A mozdonyjavító műhelyben volt üzemfestő nyugdíjazásáig. A paraszti élet hagyományos kereteiből tehát kikerült, ez azonban dalkincsén és előadásmódján semmi nyomot nem hagyott. A faluban élete végéig számontartották, mint jó énekest, a helyi református közösség megbecsült tagja volt, presbiteri tisztséget viselt. Esküvőkön gyakran ő látta el a násznagyi feladatokat.

Első zenei felvételeit Kallós Zoltán és Martin György készítette 1969-ben. Azóta többször járt Magyarországon, így más kutatóknak is alkalmuk nyílt gyűjteni tőle, sőt budapesti

táncházakban is megfordult, ahol nagyszerű éneklése és vonzó egyénisége, közvetlensége a hallgatóságot magával ragadta. Talán éppen azért, mert előadasmódja, hangvétele gyökeresen különbözik attól, amit megszoktunk. A kalotaszegi férfiak hagyományosan a magas hangfekvést kedvelik, olyan magasságot, amelyet csak különleges, feszített énekléssel lehet elérni. Ez jellegzetes hangszínt eredményez Gergely András esetében is. Előadására jellemző a ritmus szabad kezelése, szereti a hosszan kitartott hangokat, főleg a sorvégeken, melyeket vibratóval dúsít. A gazdag díszítések, sokhangos díszítménybokrok is fokozzák előadása erős érzelmi töltését, valamint a zörejszerű hangeffektusok, amelyek a műzenei éneklésben durva hibának számítanak, itt azonban a helyi stílus hagyományos előadási eszközei. Személyes érzelmei közvetlen drámaisággal jutnak kifejezésre. Mintegy világgá kiáltja bánatát, árvaságát az „Ország, világ az én hazám” kezdetű, régi stílusú, ereszkedő pentaton dalban (097).

(097)

1. Ország, világ az én hazám,
Ország, világ az én hazám.
Vajon hol van a jó anyám,
Vajon hol van a jó anyám?

2. Kopár ódal a nyughelyem,
Csipkebokor, takarj éngem!

3. Akármerről fújjon a szél,
Mindenfelül csak éngem ér.

4. Fúdd el, jó szél, bánatimat,
Ne hervaszd el két orcámat!

5. Édesanyám sok szép szova,
Kit fogadtam, kit nem, soha.

6. Megfogadnám, de már késő,
Mer az idegen az első.

Gergely András úgy tartotta, hogy *Magyarvistán* mások a szokások, mint a környező falvakban. Itt ugyanis a férfiak igen gyakran énekelnek a szabadban. Szerinte ez az oka a helyi éneklési stílus kialakulásának, a nagy hangerőre és intenzitásra törekvésnek, mikor a hang „hullámszik, rezeg, mint a nyárfalevél” (098–100).

(098)

Vista községben azért vót más, mert Vista község kinn dógozott a szabadba. Éjszaka is meg nappal is, mert az vót az a község, ahol kővel, mésszel foglalkoztak. Meg osztán mikor olyan vót az idő, hordták a trágyát, mikor nem vót olyan sütét, hóvilág vót. Még szántottak is! Ezér osztán megszokták ezt a megnyútott dallamot, és akinek jobb hangja vót, az osztán még egy kicsit megcifrázta, meghajlította jobban az ő hangja után. Mikor szép éneket hallottam – csak hullámozott, rezgett, mint a nyárfalevél – nem jött nekem álom a szememre. Osztán így vót ez a vistai nóták, hogy ezeket nótázták.

1. Kimentem a hegyre, lenéztem a völgybe,
Ott látom a babám tiszta feketíbe,
Ott látom a babám tiszta feketíbe.

2. Tiszta feketíbe, pohár a kezibe.
Köszönts erre, babám, hadd igyak belőle,
Köszönts erre, babám, hadd igyak belőle!

3. Mintsább rád köszönném, inkább előnteném.
A tengernek habja gyomrába bevenné,
A tengernek habja gyomrába bevenné.

„mintsább” = mintsem

(099)

1. Bíres vagyok, bíres, Bíresnek születtem.
Itt vagyon az új esztendő, Jön a szekír értem.

2. Az ökröm a réten, Birkám a vetésen,
Talyigám a barázdába, Magam a csárdába.

3. Az ökrömet bánom, Vas járompácámot,
a Tulipántos ösztökémet, Régi szeretőmet.

„járompáca” = a járom alsó és felső keresztfájának két végén átdugott pálca, melynek segítségével az állat nyakát a járomba zárják; „ösztöke” = fanyélre erősített lapos, éles vas, amellyel a szántó jószágot bökdösik, hogy gyorsabban haladjon

(100)

1. Vista község az én hazám, nem Türe,
Oda vágyik az én szívem, még élek.
Othagyta egy szőke kislányt hervadni,
Azt szeretném még egyszer megtalálni.

2. Nem messze van ide babám tanyája,

Ide látszik a virágos tornáca.

Dalos madár szokott azon tanyázni,

Bajos lenne tüled, rózsám, megválni.

3. Gyöngyvirágos a vistai nagy templom,

Te vagy benne legszebb virág, galambom.

Úgy elnézlek, te gyönyörű virágszál,

Azt se tudom, hogy a pap mit prédikál.

Gergely András szerette a társaságot, a baráti beszélgetéseket. „Én fiatal fiú vótam, – mesélte – de úgy megértettem az embereknek a sorsát. Én tudtam az öregekkel is beszélni, s a fiatalokkal is. Nekem olyan bizalmasan elmondták a titkokat, de nem is hordoztam a pletykát senki után.” Elbeszéléseiben a dal a mindennapok természetes része és megszépítője. A szerelmi élet nélküle elképzelhetetlen, és még családi konfliktusokat is képes feloldani. Szívesen emlegette azt a történetet, amely szerint a szomszéd faluban egy szegény legény azzal nyerte meg a gazdálány szívét, hogy nagyon szépen tudott dalolni. A lány – apja ellenkezését legyőzve – hozzá is ment feleségül. Egy másik története arról szól, hogy egy házaspár összeveszett és az asszony elköltözött hazulról, visszament az anyjához. Sehogy nem akart békülni. Egy napon azután véletlenül meghallotta, amint az ura dalolva megy végig az utcán, és az éneklése annyira megragadta-megenyhítette, hogy estére visszatért otthonába.

A hagyományos népzene mintegy az élet teljességét képes átfogni. Gergely András dalkincse a hagyományok fellazulása idején is őrizte ezt a teljességet. A különböző eredetű és hangulatú dalokat egységes, kiforrott előadási stílusban énekelte, mely a helyi hagyományból táplálkozik, s melyet egyénisége avat személyessé **(101–103)**.

(101)

1. Azt gondoltam, hogy nem leszek katona,

Gondját viselem az édesanyámnak.

De már látom, semmi se lesz belőle,

Reábízom a jóságos Istenre.

2. Keserű víz, nem hittem, hogy ides légy,

Kedves babám, nem hittem, hogy csalfa légy.

Csalfasággal csaltad meg a szívemet,

A jó Isten hullassa rád az eget!

(102)

1. Piros kancsó, piros bor,
Mindjár rám kerül a sor.
Iszom a bort, ölelem a babámat.
A mindenit ennek a bús világnak!

2. Nékem olyan asszon kell,
Ha beteg is, keljen fel,
Keljen fel és főzze meg a vacsorát,
Vacsorával várja haza az urát!

(103)

1. Kicsi tulok, nagy a szarva, Nem fér be az istállóba.
A szarvából le kell vágni, A rózsámtól meg kell válni.

2. Kicsi tulok, nagy a járom, Barna kislány az én párom.
Három kerek éve járom, Mégis más lett az én párom.

3. Kicsi csupor, nagy a füle, Nem fér a babám zsebibe.
A füléből le kell vágni, Tőled, rózsám, meg kell válni.

Irodalom

Halmos Béla–Szomjas György: *Ej, Kisandrás...* Portréfilm Gergely András kalotaszegi énekesről. Új régi hang népzenei sorozat [2013].

Berecz András: *...Bú hozza, kedv hordozza...* Magon kött énekesek iskolája I. Jel Kiadó. Budapest [1997], 27–59. o.

Előadásmódjáról: Paksa Katalin: *A magyar népdal díszítése*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 1993, 73–76., 78., 79. o.

Paksa Katalin: Néhány megfigyelés az új stílusú dalok erdélyi előadásmódjáról. *Ethnographia* 1999 (110) 306–307.

◀ További hangfelvételek:

„Arrul alól sötéten borul az ég” (AP 7430c) Magyar Népzenei Antológia 5_051.

„Csendőr urak, mit akartok” (Mg 5753A2) Paksa Katalin: *Magyar népzenei történet* CD 2.3.

„Fehér fuszulykavirág” (AP 7428a) Magyar Népzenei Antológia 5_036.

„Mikor én felülök szürke paripámra” (AP 7427j) Magyar Népzenei Antológia 5_032.

Ambrus Sándorné Márton Kata

Ambrus Sándorné Márton Kata a kalotaszegi népi énekeshagyomány egyik legismertebb képviselője. 1901-ben született, ő volt a *körösfői* Márton család első gyermeke. A szülők földműveléssel foglalkoztak, mellette az édesanya kalotaszegi szokás szerint a család jövedelmét kézimunkák eladásával egészítette ki. A varrottasokkal felutazott Budapestre, sőt más országokba, Szerbiába és Németországba is eljutott. Ezekre az utakra később legidősebb leányát is magával vitte. Kata mindössze három osztályt végzett. Ismereteinek javát nem iskolában szerezte, hanem édesanyjától kapta. Őtőle viszont olyasmit tanult meg, aminek később nagy hasznát vette, illetve amiről híressé vált: megtanult „varrni”, vagyis hímezni, és „dúdolni”, vagyis énekelni. Tizenöt éves volt, amikor hirtelen nagy bánat szakadt rá, édesanyja a kilencedik gyermek szülésébe belehalt. Ettől kezdve kisebb testvéreiről neki kellett gondoskodnia. A megrázó élmény még sok év távolából is eleven maradt számára. Amikor harminchét éves korában budapesti hanglemez-felvétel során siratót énekelt, édesanyjára emlékezett **(104)**. A kötetlen szerkezetű, rögtönzött siratóénekekben egyéni bánatának kifejezései egységbe simulnak a műfaj hagyományos formuláival. Ilyen szokásos szövegformula pl. a halott többszöri megszólítása (édesanyám, édesanyám), állandó jelzők használata (kedves, drága, jó), kérdések feltevése (hova menjünk, hova legyünk). A szövegformulák segítik az énekest, nem kell mindent saját magának megfogalmaznia, hiszen kész, megszokott szóhasználat áll rendelkezésére, és ezek közé illeszti be a saját sorsára vonatkozó szövegrészeket.

(104)

Idesanyám, idesanyám, mér indultál olyan hosszú útra, ahunnat vissza ne várhassuk többet soha, drága, jó idesanyám! Merre menjünk, hogy feltaláljuk? Hova menjünk, huva legyünk, kedves, drága, jó idesanyám? Mér nem sajnált, kedves, jó idesanyám, tizenöt éves koromba fekete gyászba béborítani? Sirjatok, kedves, drága, jó testvéreim, mer nincsen nekünk már jó idesanya! Mer az csak egy van a világon, de nekünk már az sincsen, drága, jó idesanyánk! Térjen vissza, kedves, jó anyánk! Szóljon csak egyet hozzám, mer én vagyok a legnagyobbik köztök, hogy mit csináljak az én drága, jó négy testvéremmel, mikor mind kisebbek, mint én vagyok! Jöjjön, mondja meg, hogy hogy neveljem fel őket, drága, kedves, jó idesanyám! Bézárta minden boldogságunkat. Nem fogjuk tudni többé, hogy mi a boldogság, mer elzárta tőlünk, kedves, jó idesanyánk. Ó, be nagy a bánatunk, pedig még nem is kéne, hogy ismerjem, hogy mi a bánat. De úgy körülfogta a szívemet, hogy nem tudom, hogy huva legyek el, kedves, jó idesanyám. Ó, me' még magamat nem is sajnálom annyira, de a többi kis apró testvéreimet úgy sajnálom, hogy nem tudom, huva legyek el. Mér szakadt el tőlünk, kedves, jó idesanyánk? Ó, be nagy a bánatunk! Nem sajnált itthagyni, kedves, jó idesanyánk!

Márton Kata tizennyolc éves korában ment férjhez Ambrus Sándorhoz a szomszédos *Sárvásár* községbe. A fiatal párnak kevés földje volt, ezért a férj a vasútnál vállalt munkát. Később, 1928-ban kocsmát nyitottak. Ambrusné, mint jóhangú asszony, természetesen sokat énekelgetett a vendégekkel, de mint mondta, tőlük már nemigen tanult új dalokat. „Amiket azok dúdoltak, azokat én már nagyobbára mind ismertem. – mesélte, majd hozzátette – Meg aztán többnyire olyan múltó dalok, máma dúdolja őket az ember, holnap elfelejti.” Ambrusné megjegyzése egybecseng a népzene kutatók tapasztalataival, nevezetesen azzal, hogy a kiváló énekesek repertoárja gyermek- és fiatalkorban alakul ki, és a házasságkötés után már csak alkalmi kiegészítések fordulnak elő. Ambrusné a kocsmái vendégek vegyes, a hagyományba nem asszimilált *múltó* dalait nem tartotta figyelemre érdemesnek. Ez a magyarázata annak, hogy dalanyaga rendkívül értékes, választékos mind néprajzi, mind esztétikai szempontból. Előadásmódja pedig – elsősorban a sokhangos díszítménybokok bőséges alkalmazásával – a kalotaszegi díszítőművészet egyik legkiválóbb zenei teljesítményének tekinthető.

1938-ban dalaiból többet lemezre énekelt Budapesten. Ezekből kettővel ismerkedünk meg: az „Arra kérem én a jó Istenemet” kezdetű, aszimmetrikus lüktetésű régi táncdallammal **(105)**, és a „Holtig bánom, amit cselekedtem” kezdetű, lassú tempójú új stílusú dallal **(106)**.

(105)

1. Arra kérem az én jó Istenemet,
Gyógyítsa meg az én árva szívemet,
Gyógyítsa meg az én árva szívemet,
Gyenge szívem nemsokára megreped.
2. Fáj a szívem, kimondani nem lehet,
S akiért fáj, gyógyítani sem lehet.
Majd meggyógyít a koporsóm deckája,
Mikor a föld suhogva omlik rája.
3. De szeretnék az égen csillag lenni,
S az ég alján homályosan ragyogni!
Éjfél körül kerülgetném az eget,
Ha megtudnám, hogy a babám kit szeret.

(106)

1. Holtig bánom, amit cselekedtem,
Hogy teveled szerelembe estem.
Nem estem szerelembe, csak szóba,
Sajnálom, de nem tehetek róla.

2. Rózsát ültetek a gyalogútra.
Úgy szeretlek, a jó Isten tudja.
Megtagadom apámat, anyámat,
Mégsem hagyom a kedves babámat.

Én dúdoltam, Ambrus Sándorné Márton Kata, körösfői harminchétféves asszony.

A hanglemez-felvétel készítésénél jelen volt Bartók Béla, akit Ambrus Sándorné előadásmódja annyira megragadott, hogy dalairól rendkívül részletes, az éneklés legapróbb mozzanatait is rögzítő lejegyzéseket készített. Külön gondot fordított a műzenében ismeretlen, sajátos, csuklás-szerű hangok jelölésére. A kottára pedig általános jellemzésként odaírta: „A dallamok előadása a szokásosnál lassúbb és cifrázottabb.” (E lejegyzések és hangfelvételek ma már az érdeklődő közönség rendelkezésére állnak a Somfai László által szerkesztett *Magyar népi hanglemezek Bartók Béla lejegyzéseivel* című lemezalbum és kísérfüzete formájában.)

Később, mintegy negyedszázad múlva magnetofon-felvételek és hangosfilm készült a hatvanas éveiben járó Ambrusné énekléséről. Előadásmódjának szépsége az idő múltával mit sem fakult, sőt még a dalok abszolút hangmagassága is nagyjából egyezett a korábbiakéval. Az 1965-ös gyűjtés egyik nevezetes darabja a *Kiírtott kocsmároscsalád* balladája (107). A szöveg ponyvai eredetű, mely valóságos eseményen alapul. 1859-ben Pápai Mihályt, egy Tisza-parti csárda bérlőjét, és családját a komája bosszúból megölte. Két gyermek maradt életben, akik később tanúskodtak a véres eseményekről. A ballada más tájakon, többek között Kalotaszegen is elterjedt, és a szöveg műköltői megfogalmazása a nép ajkán egyre inkább átformálódott, letisztult. Legtöbbször új stílusú dallamhoz kapcsolják (pl. a somogyi Csirke István is: 011).

(107)

1. Hej, milyen széles, hej de széles az az út,
Amelyiken kilenc betyár elindult.
Lépik egyet, lépik kettőt, meg-megáll,
Hej, csaplárosné udvarára besétál.

2. – Hej, csaplárosné, adjon Isten jó estét!
– Adjon Isten magoknak is szerencsét!
– Csaplárosné, ne kívánjon szerencsét,
Hej, még ma este megfordul benne a kés.

3. – Hej, pincérlányom, szaladj le a pincébe,
Hozzál bort fel az aranyos iccébe!
– Nem kell nekünk sem a bora, sem maga,
Hej, még a piros vért ki nem öntjük rajta.

4. Hej, csaplárosné kimene a kis kertbe,
Föltekintett a csillagos nagy égre:
– Én Istenem, vedd fel az én lölkemet,
Hogy ne igya bé föld a piros véretem!

Ambrusné dalanyagának bemutatását egy lírai dallal zárjuk **(108)**, melynek kezdősora – „Virág, virág, *sárga* virág” – a hervadás és bánat hangulatát idézi fel a színszimbolika költői eszközével, majd a második versszakban ugyanezt az elalvó gyertyavilág képe közvetíti. Az egyszerű, kis lépésekben mozgó dallamot Ambrusné lassú tempójú, finoman díszített előadása művészi magasságba emeli, mely a mai hallgatót is magával ragadja.

(108)

1. Virág, virág, sárga virág, Nem élek én, még a világ.
Ej, haj, addig iszok, amíg élek, Ha meghalok, semmit érek.

2. Azt gondoltam, még a világ, Mindég ég a gyertyavilág.
Ej, haj, de már látom, hogy elalszik, Rám a világ is haragszik.

Ambrusné büszke volt arra, hogy nevelt leányából zenetanárnő lett (az ő társaságában látható a fényképen), meg hogy „az ő gyerekei, a kisunokáim tölem tanulják meg a régit, és úgy fűjják, ahogy arra megtanítottam őket.” Számos szereplése, részvétele a Kecskeméti Népzenei Találkozókon nevét és éneklését szélesebb körben is ismertté tette. Leánya, Baloghné Kalló Anna megjelentette életrajzát, szerepléseinek dokumentumait és háromszáznál is több dalát.

Irodalom

Személyi monográfiája: Baloghné Kalló Anna: „*A tűznek nem szabad kialudni!*” Kalotaszegi népi kultúra. Kairosz Kiadó, Budapest 2010.

Életéről Patria CD-ROM. Bodza Klára–Paksa Katalin: *Magyar Népi Énekiskola II.* Magyar Művelődési Intézet, Hagyományok Háza, Budapest 1994¹, (jav. kiad.) 2010⁵, 26–27. o.

Előadásódjáról: Paksa Katalin: *A magyar népdal díszítése*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 1993, 84–85. o.

♣ További hangfelvételek:

„Arrul alól kéken beborult az ég” (Gr 35Ab) Pátria CD-ROM.

„A temető kapu” (Gr 53Aa) Pátria CD-ROM. Bodza Klára–Vakler Anna: *Magyar Népi Énekiskola IV*. 69.

„Édesanyám is volt nékem, de már nincs” (AP 11.017c) Magyar Népzenei Antológia 5_047.

„Kertem alatt tele van ibolyával” (AP 6637e) Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje* CD-ROM 10.40.

„Keserű víz, nem hittem, hogy ides légy” Bodza Klára–Paksa Katalin: *Magyar Népi Énekiskola II*. 54.

„Nem messze van ide Kismargita” Bodza Klára–Vakler Anna: *Magyar Népi Énekiskola III*. 59.

Balla Ferencné Szász Etelka

Erdély népi kultúrájának értékeire először a székely ballada-szövegek hívták fel a figyelmet még a 19. század második felében. A Székelyföld népdalai Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán gyűjtése nyomán az 1920-as évektől kezdve váltak ismertté. Egy másik erdélyi táj – Kalotaszeg – tárgyi kultúrája (hímzései, díszes viselete) révén szerzett hírnevet, később pedig, a harmincas években, gazdagon ornamentált dallamai is eljutottak a közönséghez gramofon-felvételeken. Későbbre maradt az Erdély középső részén elterülő Mezőség zenei fölfedezése, feltehetően azért, mert megismerése alapos helyi tájékozottságot igényelt és több fáradsággal járt. A magyar népesség ugyanis szigetszoportszerűen szétszóródva, illetve vegyeslakosságú falvakban él ezen az erdőtlen dombvidéken. A középkorban még a magyarok által sűrűn lakott táj volt, a 16–17. századi háborúk következtében azonban számuk erősen megfogyatkozott, miközben egyre nagyobb tömegben költözött be a románság. Az első mezősegi dallamokat Bartók Béla gyűjtötte románoktól, a magyarokhoz nem jutott el. Gyűjtésének jelentősége azonban a magyar népzene szempontjából is nagy, mivel már ő is felfigyelt az együtt élő két nép közötti zenei kölcsönhatásokra. A mezősegi magyar népzene feltárását Lajtha László kezdte el. Az 1940-es évekbeli monografikus kutatásainak folytatását azonban a második világháború eseményei, majd a határok lezárása megakadályozták. Az ötvenes–hatvanas években indult meg újra a gyűjtés a Kolozsvári Folklórintézet munkatársainak és Kallós Zoltánnak a jóvoltából, aki maga is a Mezőségen született. Az ő segítségével magyarországi néptánc- és népzene gyűjtők szintén részt vehettek a terepmunkában, és nyomukban a táncmozgalom zenészei is számos felvételt készítettek. Az összegyűjtött zenei anyag alapján ma már átfogó képet alkothatunk a mezősegi népzeneről. Megállapíthatjuk, hogy a mezősegi magyarság – kisebbségként – régiesebb hagyományt őriz, mint az összefüggő tömbben élő székelység, vagy a magyar többségű kalotaszegi falvak lakossága.

A mezősegi magyar népdalok jó része más tájakon is megtalálható, az előadásmódban vagy a dallamformálásban azonban helyi sajátosság figyelhető meg. Az egész magyar nyelvterületen ismert „Debrecennek van egy vize” kezdetű, régi pentaton dallam például a mezősegi *Buza* községben kissé átalakult: első sorát két azonos, felfelé lépő motívumból formálták meg. Így éneklí Balla Ferencné Szász Etelka is – rabénekként **(109)**. Először ezt hallják, majd egy ugyancsak régi pentaton dallamtípus változatát, melyet a Mezőség néhány falujában fríg hangsorúvá alakítottak **(110)**.

(109)

1. Ha felmegyek Kolozsvárra, Egyenest a fellegrárra,
Ott látok sok urat ülni, Akik el fognak ítélni.
2. Rám is nyomnak egypár évet, Szabadulnék, de nem lehet.
Írtam haza az anyámnak, Küldjön ruhát rab fiának.
3. El is jött az édesanyám, Sírva sírt és borult reám.
Sírhatsz, anyám, jajszóval is, Egy fiad volt, rab lett az is.
4. Zireg-zörög a vas ajtó, Most jött be a rabvizsgáló.
Vizsgálja a börtön falát, Nem rúgtam ki az oldalát.
5. Ha meg talállok én halni, Ki fog engem megsíratni?
Elsirat az én jó anyám, Aki gondot viselt reám.

(110)

1. Úgy elmegyek, meglássátok, Soha hírem nem halljátok.
Mikor hírem meghalljátok, Gyászlevelem olvassátok.
2. Úgy elmennék, ha mehetnék, Ha szabad madár lehetnék!
Szabad madár vagy te, rózsám, Jaj de ritkán jössz te hozzám!

Szász Etelka 1938-ban született a Szolnok-Doboka megyei *Buza* községben. Édesapját kisgyermek korában elvesztette, anyja pedig később újra férjhez ment. Ettől kezdve Etelka nagybátyjánál nevelkedett. Már nagyleány volt, amikor Kallós Zoltán, mint egyetemista, népdalgyűjtő-úton járt *Buzában*, és kíséretében volt rokona, egy *feketelaki* fiatalember is, Balla Ferenc. A közös beszélgetés-dalolás során ismerkedett meg egymással a két fiatal és csakhamar, 1956-ban, házasságot kötöttek. A szorgalmas, jómódú Szász és Balla család az akkori felfogás szerint vagyona alapján kuláknak számított, vagyis a szocializmus ellenségének. Ezért Etelka és férje egy idő után úgy döntött, hogy a helyi zaklatások elől tanácsosabb kitérniük, és elköltöztek *Feketelakról*. *Szamosújváron* telepedtek le, ahol a családfő fűtőként dolgozott, felesége pedig három gyermeküket nevelte otthon. Balla Ferencné tehát elkerült faluról, dalait azonban – melyeket a zenei hagyományban igen gazdag *Buzában* és a közeli *Feketelakon* tanult – magával vitte és városi környezetben sem felejtette el.

Faluhelyen a családi élet fontos eseményeit, az öröm és a gyász alkalmait egyaránt, hagyományos szertartásrend övezi. Nemcsak a hozzátartozók, hanem az egész közösség

száma is nagy veszteség fiatal legény vagy leány halála. Ilyenkor a Mezőségen muzsikaszóval és énekkel kísérik ki a halottat a temetőbe **(111)**, mintha csak a lakodalmát tartanák. A szokást „gózsálás”-nak nevezik. A zenészek és a gózsáló fiatalasszonyok a halottkísérő szekéren foglalnak helyet. A gózsáló ének szövege szerint, mely hasonló a lakodalmi menyasszonybúcsúzóhoz, először maga a halott szólal meg, majd az őt kísérők: „Fehér galamb szállt a házra, / Édesanyám, Isten áldja. / Köszönöm, hogy felneveltél, / Most a halálnak engedté... / Jaj de szépen harangoznak / Ennek a bús menyasszonynak! / Jaj de szépen megyünk mi, / Szép menyasszonyt viszünk mi. / Nem visszük, hogy kibimbózzon, / Mert visszük, hogy hervadozzon.” A szöveg hangulatával tökéletesen egybevághat a némileg monoton, szűk hangterjedelmű, kis lépésekben haladó sirató stílusú dallam, melynek hangjait olykor rövid ornamensek kötik össze.

(111)

1. Fehér galamb szállt a házra, Édesanyám, Isten áldja.
Köszönöm, hogy felneveltél, Most a halálnak engedté.
2. Édesanyám, dugjon el! Jön a halál, vigyen el.
Eldugta a kis kertjébe Egy tő székfü elejébe.
3. A székfűtő elhervadt És a halál csak megkapott,
A székfűtő elhervadt És a halál csak megkapott.
4. Jaj de szépen harangoznak Ennek a bús menyasszonynak!
Jaj de szépen megyünk münk, Szép menyasszonyt viszünk münk.
5. Nem visszük, hogy kibimbózzon, Mert visszük, hogy hervadozzon.
Nem visszük, hogy virágozzék, Mert visszük, hogy hervadozzék.

Az 1960-as években Kallós Zoltán szükségesnek látta, hogy legkiválóbb énekeseinek dalairól hangfelvételek készüljenek Magyarországon. Választása az akkor huszonöt éves Balla Ferencnére (és a moldvai Demeter Antalnéra) esett. Az utazásra 1963-ban került sor. Az asszonyok vonaton érkeztek Budapestre, Kallós pedig – a hatóság figyelmét elkerülendő – a román-magyar jéghoki meccs szurkolóit szállító autóbusszal. Elkalauzolta a két énekest a Tudományos Akadémiára, ahol megismerkedtek és elbeszélgettek Kodály Zoltánnal, a Népzene Kutató Csoport akkori igazgatójával. Közös fényképüket Balla Ferencné haláláig büszkén őrizte. Sajnos ezt a képet nem sikerült megszerezni, helyette egy ugyancsak a budapesti látogatás alkalmával készült fotót közlünk, mely vidám társaságban mutatja Balla

Ferencné, oldalán Kallós Zoltánnal és Domokos Pál Péterrel. Magnetofonra énekelt dalai az Akadémia hangarchívumát gazdagítják, köztük a következő katonakísérő (112), szerelmi dal (113) és táncnóta (114) is.

(112)

1. Édesanyám úgy szeretett, Bölcsőbe tett, úgy rengetett.

Csicset adott, elaltatott, Mégis katonának tartott.

2. Édesanyám, kedves anyám, Szedjen össze minden ruhám!

Szedje össze, tegye a ládába, Három évig nem leszek gazdája.

3. Nincs mit tenni, el kell menni, Katonának el kell menni.

Jön október, a kutya, betyár hónap, El kell masírozni.

(113)

1. Jaj, Istenem, de víg voltam, Amíg szeretni nem tudtam.

Ha szeretni megtanultam, Fekete gyászba borultam.

Fekete gyász, fehér üröm, Bánat ez nékem, nem öröm.

2. Mondtam, anyám, házasíts meg, Azt mondtad, hogy még ráérek.

Elvették a szeretőmet, Verje meg az Isten őket!

Elvették a szeretőmet, Sohase házasodok meg.

(114)

Máma péntek, hónap szombat, vasárnap,

Seperjétek, falumbeli leányok!

Seperjétek ki az utcát símára,

Jön a babám, csikorog a csizmája.

Énekelt Balla Ferencné Szász Etelka, huszonötéves feketelaki.

Erre az énekre lassú csárdást táncolnak.

Balláné később számos alkalommal megfordult Magyarországon, és népzenei- meg néptánc-rendezvényeken éneklésével mindig nagy sikert aratott. Még megérhette, hogy daltudását, tehetségét hivatalosan is elismerték. 2005 augusztusában személyesen vehette át a Budapesti Iparművészeti Múzeumban a „Népművészet Mestere” kitüntetést. 2006. januárjában fejezte be életét.

Irodalom

Paksa Katalin–Németh István: Balla Ferencné Szász Etelka (1938–2006). *folkMAGazin* XIII. 2006/1. 19.

◀ További hangfelvételek:

„Ihatnám én, de nincs mit” (AP 4631*b*) Magyar Népzenei Antológia 5_098.

„Megy a vonat Bukarestbe” (AP 4625*e*) Magyar Népzenei Antológia 5_112.

„Sárgadinnye felmászott a görögre” (AP 4830*b*) Bodza Klára–Vakler Anna: *Magyar Népi Énekiskola V.* 46. Magyar Népzenei Antológia 5_091.

Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsa

Talán önök is felfigyeltek már a forgalmas tereken, piacokhoz vezető utak szélén szerényen álldogáló árusokra. A férfiakon kék mellény, fehér ing, szalmakalap, az asszonyokon ráncokba szedett, aprómintás, piros szoknya, és a fejükön – még a kisleányokén is – fekete kendő. Portékájuk különféle: régi szőttesek-hímzések, olcsó gyári holmik, fehérnemű, irhabunda. Együnetű öltözetük azonban elárulja, hogy közülük van egymáshoz. Valamennyien *Székről* jöttek, ebből a *Kolozsvártól* keletre fekvő mezőségi nagyközségből. Ugyanilyen ruhát visel Lajtha László énekese, a *széki* Sipos György Sándorné is, egy több mint fél évszázaddal ezelőtt készült fényképen.

Juhos Zsuzsa 1881-ben született. *Széken* nem szokás más faluból házastársat hozni, az ő szülei is mindketten helybeliek voltak. Mint tizenhárom testvér közül a legidősebb leány, bizony sokszor kellett vigyáznia a kisebbekre, mellette szüleinek segített hat hold szőlőjük megművelésében. Mindössze három évig járt iskolába, a betűt mégis megszerette, felnőtt korában is szívesen olvasott meséket, regényeket. Tizenhét éves korában ment férjhez. Tizenegy gyermeke született, akik közül hat érte meg a felnőttkort. Az ura hat hold földön gazdálkodott, tehenet, baromfit tartottak. Ő maga zöldségféléket, káposztát termesztett és gyalog hordta a mintegy tíz kilométer távolságban fekvő *Szamosújvárra* eladni.

Siposné talán nem a legszebb hangú és nem is a legdúsabban díszítő *széki* énekes. Az ő előadásmódjának értékét a határozott formálás, ritmikai téren és a díszítésben pedig a jó arányérzék és mértéktartás adja. Elsőként a „Leszállott a páva” kezdetű dalát hallják **(115)**, melynek másutt is ismert szövege *Széken* így módosult: „Leszállott a páva / Vármegye házára. / Teringeti szárnyát / Ki, Magyarországra.” A második dal katonanóta – „Este későn megperdítik a dobot” –, a régies szövegkezelés szép példája, miszerint minden szövegsort megismételnek **(116)**.

(115)

1. Leszállott a páva Vármegye házára.
Teringeti szárnyát Ki, Magyarországra.

2. Teringeti szárnyát Ki, Magyarországra.
Sok szegény legények szabadulására.

Énekeltem Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsa, széki lakos, hatvanéves.

(116)

1. Este későn megperdítik a dobot,
Este későn megperdítik a dobot,
Kiadják a nehéz parancsolatot,
Kiadják a nehéz parancsolatot.

2. Magyar fiúk, kezdődik a háború,
De azért tük ne legyetek szomorú!

3. Ki van téve a magyarnak zászlója,
De sok legényt feleskettek alatta.

4. Én magam is felesküdttem alatta,
Az én rózsám keservesen siratja.

Széken az ének, a zene, a tánc a társas kapcsolatok elengedhetetlen része volt, melynek rendjét mindenkre érvényes hagyomány szabályozta. Sokan tudtak itt jól énekelni, Sipos György Sándorné nem is tartotta számon, hogy dalait kitől tanulta. Benne voltak a levegőben: „A nótákat magamtól tanultam – mondta –, s fiatalon másoktól.”

Lajtha László 1940-ben figyelt fel Szék zenei életének egyedülálló gazdagságára. Négy primást és hat énekest választott ki – köztük Sipos György Sándornét –, akiket 1941 februárjában Budapestre hozatott, hogy muzsikálásukat, énekeiket gramofon-felvételeken rögzítse a Magyar Rádió Stúdiójában. A felvételek anyaga kottával, könyv alakban is megjelent 1954-ben *Széki gyűjtés* címmel. Lajtha László tánczenei gyűjtésének értékét azóta becsülhetjük igazán, amióta Martin György tánckutató felismerte a széki táncok történeti és folklorisztikai jelentőségét. A hagyományos *táncrend* – a különféle táncok meghatározott sorrendben való használata – ugyanis legépebb, legszebb formában itt, ebben a valaha városi rangú, mezősegi nagyközségben maradt fenn. Ez a tény természetesen a vokális dalokra is hatással volt, minthogy a vonósbandák játékához gyakran énekeltek, ha azt a tánc tempója megengedte, mint például a „lassú”-nak nevezett párostánc esetében. A „lassú” dallamait a primás és az énekesek is díszíteni szokták. Az előadás aszimmetriára hajló, a dallam szabad ritmusát lassú dúvő kíséret rendezí szilárd időbeli keretek közé. Ez a ritmika Sipos György Sándorné kíséret nélküli éneklésére is jellemző. Két táncdala következik, „lassú” (117), és „magyar” (118).

(117) „lassú”

1. Látod, rózsám, látod azt a száraz nyárfát?
Mikor az kizöldül, akkor menyek hozzád,

Mikor egy szem búza száz kalangyát terem,
Csendes folyó vize visszafelé menyen.

2. Bízom Isten után, kizöldül az én fám,
Rózsám, a te csalfa szíved visszatér még hozzám.
Bízom Isten után, kizöldül az én fám,
Rózsám, a te csalfa szíved visszatér még hozzám.

3. Este van, este van, de nem minden lánynak,
Csak annak a lánynak, kihez sokan járnak.
Hozzám nem jár senki, nincs is nekem este,
Nekem minden este gyászosa van festve.

„kalangya” = a levágott gabona kévéiből összerakott kereszt, csomó

(118) „magyar”

1. Úgy meg vagyok búval rakva, Mint a pallagi rózsafa.
Csak egy-kettő terem rajta, Mégis terítve alatta.

2. Úgy elmenyek, meglássátok, Hírem sohasem halljátok.
Mikor hírem meghalljátok, Bús levelem olvassátok.

3. Én Istenem, még valaha Bús életem fordítsd jóra!
Hozd fel a régi napomat, Hozd haza a galambomat!

Szék táncéletének közösségi szokásrendszere szinte a 20. század végéig fennmaradt. Így válhatott a *széki* tánc és zene meghatározó forrásává a táncházmozgalomnak, melyben a városi fiatalok újszerű, igényes szórakozási-művelődési formát találnak a régi hagyományok felelevenítésével. A táncházas zenészek és amatőr gyűjtők az 1970-es évektől kezdve maguk is számos népzenei felvételt készítettek *Széken*, melyekből sok dallam ma már a városi táncházak közkedvelt darabja. Sipos György Sándorné dalai azonban azóta sem vesztek jelentőségükből, újra és újra játsszák-énekelik őket. „Lassú” (119), „magyar” (120), majd „csárdás” (121) következik az ő előadásában, végül pedig zenekarral énekel (122), kíséri Ferenczi Márton és bandája.

(119) „lassú”

1. Este van, este van, de nem minden lánynak,
Csak annak a lánynak, kihez sokan járnak.
Hozzám nem jár senki, nekem nincs is este,

Nekem minden este gyászosra van festve.

2. Istenem, Istenem, én édes Istenem,
Hogy kell e világot búval is eltőtsem!
Egy esztendő, kettő búval is eltelik,
Ej de az enyém sok soha el nem telik.

(120) „magyar”

1. Hajtsd ki, rózsám, az ökreket, legeltesd meg szegényeket!
Bárson füre ne hajtsd őket, mer elveszik a szüredet.
Ha elveszik a szüredet, mivel takarsz bé éngemet?
Van nekem egy cifra bundám, bétakarlak, kedves rózsám.

2. Azt mondja a kokukk madár, nem sokáig élek én már.
Sírba viszen a búbánót, meghalok, rózsám, utánnod.
Ha kivisznek az udvarra, borulj le a koporsómra,
Ejtsél reám egypár könnyet, talán megérdemlem tőled.

(121) „csárdás”

1. Azt hallottam, hogy a héten Leánvásár lesz a réten.
Én is oda fogok menni, Szőkét, barnát választani.

2. Szőkét ne végy, mer beteges, Pirosat se, mer részeges.
Barnát vegyél, az lesz a jó, Az lesz az ölelnivaló.

Dúdoltam én, Sípos György Sándorné, Szik, hatvanéves.

(122) „lassú”

Be szépen szól a cimbalom! Mi lesz belőlünk, galambom?
Belőlem egy filemile, ki a párját elvesztette.
Belőled egy szép, szomorú,
Egy szép elhervadt koszorú.

Irodalom

Életéről Lajtha László: *Széki gyűjtés*. Zeneműkiadó, Budapest 1954, 8. o. Vö. Patria CD-ROM.

Bodza Klára–Paksa Katalin: *Magyar Népi Énekiskola II.* Magyar Művelődési Intézet, Budapest 1994¹, (jav. kiad.) 2010⁵, 28–29. o.

◀ További hangfelvételek:

„Búza közé száll a dalos pacsirta” (Gr 85Bb) Pátria CD-ROM. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 52.)

„Erdő, erdő, kerek erdő” (Gr 91Bb) Pátria CD-ROM. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 71.)

„Nincsen a világon nagyobb nyomorúság” (Gr 81Aa) Pátria CD-ROM. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 43.)

„Piros pántlikámot fűjdogálja a szél” (Gr 89Ba) Pátria CD-ROM. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 63.)

„Szállj le, hattyú, szállj le” (Gr 86Bd) Pátria CD-ROM. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 57.)

„Szennyes ingem, szennyes gatyám” (Gr 92Ba) Pátria CD-ROM. Bodza Klára–Paksa Katalin: *Magyar Népi Énekiskola II.* 61. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 75.)

„Szeretett a fene soha” (Gr 86Ba) Pátria CD-ROM. (Részletes kottája Lajtha: *Széki gyűjtés*, 54.)

Ifj. Szabó Varga György

A mezőségi *Szék* község neve ismerősen cseng a népzene kedvelők, a tánc házas fiatalok körében. A helység páratlanul gazdag hangszeres és vokális zenéjét Lajtha László fedezte fel 1940-ben és a későbbi gyűjtések is kiváló énekesekről, zenészekről tudósítanak. Közülük való Szabó Varga György, aki 1906-ban született *Széken*. Ősei is mind *székiek* voltak. A család szűkös anyagi körülmények között élt, édesapja néhány hold földön gazdálkodott, mellette részesaratást, kapálást vállalt. Még nehezebb lett a helyzetük, amikor a családfőt 1914-ben elvitték a háborúba, az olasz frontra. Szabó Varga György ekkor mindössze nyolc éves volt. 1919-ben meghalt az édesanyja, édesapja egy hónappal később került haza a háborúból.

Amikor Lajtha László 1940-ben *Széken* járt, többek között az akkor 64 éves apát, id. Szabó Varga Györgyöt is énekesei közé választotta és hat dallamot örökített meg tőle fonográffal, illetve hanglemezen. Ifjabb Szabó Varga énekéről jóval később, az 1960-as, 70-es évek fordulóján készültek magnetofon-felvételek Kallós Zoltán és Martin György jóvoltából. Alakja feltűnik a Gulyás testvérek *Balladák filmje* című filmszociográfiájában is, és szereplését nemcsak szép hangja, hanem közvetlen, vonzó egyénisége is emlékezetessé teszi. Hagyományos előadási stílusa, hangvétele, magas hangszíne apjáéra emlékeztet, akitől természetesen sok dalt tanult, mellette azonban másoktól is. „Volt öregember, aki jól tudott nótázni – mesélte –, azt mind feljegyeztem magamban, a másikat megint.” Tudatosan törekedett dalismeretének bővítésére, az örökölt dalokon azután esetleg változtatott is: „Folytattam én a kótákat jobban, mint ahogyan voltak” – mondta. „Egy-egy [ember] csak azon a kótán tudja, én meg melyiken találom, melyiken sikerül” – vagyis kedve szerint, szabadon párosította, illesztette egymáshoz a dallamokat és a szövegeket. Elsőként a „Hegyen ülök, búsan nézek le róla” kezdetű dalt – Petőfi Sándor versének folklorizált változatát – halljuk tőle (123), melyet más régi stílusú dallammal énekel, mint amilyennel 1941-ben Lajtha László *Széken* megtalálta. A következő, „Iskolába nem jártattak” kezdetű dal (124) szövege ugyancsak Petőfi költeménye, a *Nem ver meg engem az Isten* című vers két középső versszaka, melyhez Szabó Varga György még két további strófát illesztett.

(123)

1. Hegyen ülök, búsan nézek le róla,
Mint a buglya tetejéről a gólya.
Lenn a vőgybe lassú patak tévedez,
Az én fáradt életemnek képe ez.

2. Elfárasztott engemet a szenvedés.

Be sok bűm van, hej, örömem be kevés!
Bánatimból egy nagy árvíz lehetne,
Örömem meg csak egy sziget lenne benne.

3. Elégetném ezt a cudar világot,
Mer engemet mindörökké csak bántott.
Elégetném ezt a cudar világot,
Hogy ne látnám búsan az én rózsámot.

(124)

1. Iskolába nem jártattak, Olvasni se tanítottak,
De szemedből kiolvasom, Hogy szívedben bánat vagy.

2. Mér búsulsz, tán megbántad már, Hogy engemet megbántottál?
Sose búsulj, úgyis késő, Ami elmúlt, vissza nem jő.

Az „Iskolába nem jártattak” kezdetű dal dúr hangsora, szekvenciázó dallama idegen eredetről tanúskodik, előadásmódja-hangzásvilága azonban tökéletesen egybevág az autochton dalokéval. A ritmus jambikus alap-lüktetése is helyi alakítás eredménye: annak köszönhető, hogy a „magyar” nevű tánchoz alkalmazták. Szabó Varga előadásában ez a ritmus oldottabb formában valósul meg, mint amikor tánc közben, zenekarral együtt éneklük. *Szék* népi kultúrájának kiemelkedő gazdagságát a szívós hagyományörzés mellett az efféle asszimilációs képességnek is köszönhetette: a közösség képes volt külső hatásokat befogadni, megszűrni és beépíteni saját világába.

Szabó Varga György énektudását környezete megbecsülete, elismerte. Hanem éppen ezért a milícia figyelmét is magára vonta, ami a Ceaușescu-rendszerben veszélyes dolog volt. Több alkalommal kemény pénzbírsággal sújtották, mivel a kocsmában énekelt. Hiába védekezett, hogy „aki dalol, az nem lop.” Tisztában volt azonban a valódi indítékkal: „Csak az fáj nekik, hogy miért magyarul énekelek. Tudták, ha engem lestoppolnak, akkor a többiek leállnak, mert én vagyok a vezető.”

A dal önbecsülést és örömet ad az embernek. Ezért fél minden zsarnoki hatalom a dal felszabadító erejétől, és ellenséget lát benne, betiltja. Így volt ez az 1848-as szabadságharc bukása után is, amikor tilos volt a Kossuth- és a Rákóczi-nótát játszani, és ellenségnek számítottak a költők is. Hazafias versei miatt raboskodott ebben az időben Czuczor Gergely bencés szerzetes, akinek számos népies dalát ajkára vette a falusi lakosság. Széles körben elterjedt például a *Szántó legény dala* című költeménye (1842), különféle dallamokkal. Szabó

Varga György is ismerte, sőt repertoárja egyik legszebb darabjának számít szabad és mégis összefogott ritmuskezelése, változatos, sokhangos díszítményei révén (125). A *széki* hagyományban kiemelkedő helyet foglal el egy sajátos dallamszerkezet, mely 16-szótagos sorokból épül fel. Ennek megfelelően alakult át Czuczor Gergely 8-szótagos sorokból álló verse úgy, hogy két 8-szótagos szövegsort énekelnek egy dallamsorra, a sorvégi refréneket pedig elhagyták. Az eredeti költemény a következő: „Ha kel az ég szép hajnala, / Kezemben az eke szarva, / Ekém előtt négy tulok jár, / Csákó, Szilaj, Gyöngyös, Bogár, / *Jézus segélj, haj!* / Végig szántok az ugaron, / Járok-kelek gyöngyharmaton, / Csillogó hús gyöngyharmaton, / Mezei szép virágokon. / *Haj no Csákó, haj!*” Hasonlítsuk össze Szabó Varga György dalával!

(125)

1. Ha kél az ég szép hajnala, kezemben az eke szarva.
Ekém előtt négy tulok jár, Csákó, Szilaj, Gyöngyös, Bogár.
Végigszántok az ugaron, járok-kelek gyöngyharmaton,
Csillogó kis gyöngyharmaton, mezei szép virágokon.

2. Szántó pajtás, kis pacsirta száll fölöttem, zeng a dala.
Párja vígan száll elébe, csalogatja a fészkébe.
Szántó pajtás, kis madárkám, nézz fel, nem látod a rózsám?
Ej, ha én fenn lebeghetnék, mindig babám felé néznék!

3. Kis pacsirta, ég madara száll fölöttem, zeng a dala.
Párja vígan száll elébe, csalogatja a fészkébe.
Szántó pajtás, kis madárkám, nézz fel, nem látod a rózsám?
Ej, ha én fenn lebeghetnék, mindig babám felé néznék!

A dalt *Széken* tánchoz is játszották, ez a tánc az ún. „lassú”, melyet szorosan összefogózott párok járnak ide-oda felet forgó csárdás-lépésekkel. A tánc közben megszólaló, általában 8-szótagos ének *rubato* előadása csak nagy vonalakban igazodik az aszimmetrikus kíséroritmushoz. Szabó Varga György is így énekelt Ádám István zenekarának kíséretével (126). A szöveg és dallam összeillesztésénél nem okozott gondot számára, hogy ezúttal a dallamsorok nem két 8-szótagos egységből állnak, hanem két 6-szótagosból. (Sipos György Sándorné 8-szótagos formában ismerte ugyanezt a dallamot: 122.)

(126)

1. (Csak zenekarral)

Sohasem vétettem Szeben városának,
Mégis besoroztak engem katonának.
Ism.: Verje meg az Isten Szeben mészárosát,
Hogy mért vágta le a kicsi bornyú lábát.

2. Szegény kicsi bornyú nem tud lábán járni,
Gyalog katonának hátán kell hordozni,
Szegény kicsi bornyú nem tud lábán járni,
Gyalog katonának hátán kell hordozni.
Ism.: Ha meguntad, jó galambom, velem életedet,
Csináltass koporsót, temess el engemet.

3. Írd fel a fejfámra, ott nyugszik egy árva,
Kinek szerelemből történt a halála.
Szerelem, szerelem, átkozott szerelem,
Mér nem termettél meg minden fa levelen!

„bornyú” = borjú = szőrös borjúbőrből készült katonai hátizsák

Irodalom

Előadásmódjáról Paksa Katalin: *A magyar népdal diszítése*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 1993, 81–83.

◀ További hangfelvétel:

„Mi zörög, mi zörög a sűrű erdőben” (AP 6609e) Magyar Népzenei Antológia 5_089.

Veres Istvánné Balázs Mária

A legelső hiteles, tudományos igényű népdalgyűjtemény székely dalokat tartalmaz, 1923-ban jelentette meg Bartók Béla és Kodály Zoltán *Erdélyi magyarság. Népdalok* címmel. A Székelyföld népzeneje mindkettőjüknek döntő élményt jelentett, hiszen itt találkoztak legnagyobb számban régi dallamtípusokkal, és sűrített formában tapasztalták azokat a stiláris jellegzetességeket, amelyek más tájakon már inkább csak részleteiben mutakoztak. Székely dallamok gyűjtése kapcsán fedezték fel a pentatoniát, mint a magyar népi dallamnak alapvető, a környező népek zenéjétől elütő, keletre mutató sajátosságát. Felfigyeltek az előadásmód régies vonásaira, az előadási eszközök gazdagságára is. Kodály Zoltán *A magyar népzene* című tanulmányában így írt: „Az öregek, különösen Erdélyben, a közönséges beszédnél elütő, megilletődött, ünnepi vagy derűs: egyszerűen sokféle hangszínnel énekeltek.” Jellemzőként említette még az előadás érzelmi tartalmát, lírai hőfokát és a gazdag ornamentikát. Ennek az énekstílusnak egyik legkiválóbb képviselője a *kászonimpéri* Veres Istvánné Balázs Mária.

Amint a népi díszítőművészetnek – szötteseknek, hímzéseknek – kedvelt alakja a madár, úgy a lírai népdaloknak is gyakori szereplője. Az „Egy kicsi madárka” és az „Árva madár, mit keseregsz az ágon” kezdetű dalokat Veres Istvánné régi stílusú, *parlando-rubato* dallamokra énekelte (127, 128). Az elsőben a virágos kertben fészket rakó madár maga a születő szerelem, melyet az irigyek megakadályoznak: „Kicsi madár fészket széjjel kezdék hányni.” A harmadik versszaktól kezdve a madárka jelentése megváltozik, ő a közvetítő a szerelmesek között: „Madárka, madárka / Te kicsi madárka, / Menj el az én rózsám / Üvegablakjára! / Ha nem tudod hová, / Kérdezd a szomszédját...” A második dalban ismét más a madár szerepe, ott a magányos ember sorstársa: „Árva madár, mit keseregsz az ágon? / Nem csak te vagy elhagyott ez világon.”

(127)

1. Egy kicsi madárka Hozzám kezde járni,
Virágos kertembe Fészket kezde rakni.

2. De azt az irigyek Észre kezdék venni,
Kicsiny madár fészket Széjjel kezdék hánni.

3. Madárka, madárka, Te kicsi madárka,
Menj el az én rózsám Üvegablakjára!

4. Ha nem tudod, hol van, Kérdezd a szomszédját!
Megmutatja neked Pázsintos udvarát,

5. Pázsintos udvarát, Sétáló gazdáját,
Ablakjában kinyílt Csokros tulipántját.

6. Átokul meghagyom Minden éfiúnak,
Ne tartson szeretőt Titokba magának.

7. Mer én úgy maradtam, Mint ősszel a tarló,
Melnek ékességit Levágta a sarló.

(128)

1. Árva madár, mit keseregsz az ágon?
Nem csak te vagy elhagyott ez világon.
Nékem sincsen édesapám, sem anyám,
A jó Isten gondot visel még reám.

2. Árva vagyok, azon kezdem panaszim,
Nincsen apám, nincsen anyám, gyámolím.
Itt kitetszik, ki az igazi árva,
Nincs, ki bújjék gyászos koporsajára.

„bújjék” = boruljon

Veres Istvánné lakóhelye – *Kászonimpér* – Csík megyében, a Kászon patak völgyében fekszik, *Kézdivásárhely*től északra. Négy másik faluval együtt valaha önálló közigazgatási egységet alkottak Kászonszék néven. A kászoni székelyek – településük szűk, hegyes határa miatt – elsősorban havasi gazdálkodással: állattenyésztéssel és fakitermeléssel foglalkoztak és elzárt helyzetük miatt a székely népművészet hagyományos formáit a legtovább őrizték. Kodály Zoltán 1912-ben, első székelyföldi gyűjtőútján mind az öt kászoni falut felkereste és fonográf-felvételei a zenei ornamentálásnak olyan kifinomult, mivesen munkált hagyományát örökítették meg, amelynek párját nemhogy a magyar nyelvterület más körzeteiben, de még Csík megye egyéb tájain sem lehetett megtalálni. Kodály idősebb emberektől, az ötvenes-hatvanas korosztálytól gyűjtött, és nincs nyoma, hogy találkozott volna Veres Istvánnéval, aki akkor harminc éves volt. Veresné felfedezését Domokos Pál Péternek köszönhetjük. 1938. májusában Budapesten rendezték meg az Eucharisztikus Világkongresszust, melyre számos országból érkeztek résztvevők. Ez az esemény tette lehetővé, hogy feltűnés nélkül, a román rendőrség figyelmét elkerülve moldvai énekesek is Magyarországra látogassanak

hangfelvételek készítése céljából. Domokos Pál Péter moldvai énekesein kívül egy székely asszonyt is magával hozott, Veresné Balázs Máriát. A gramofon-felvételek a Magyar Rádióban készültek, a munkálatokat Bartók Béla irányította és jelen volt – többek között – Szabolcsi Bence, Lajtha László, Veress Sándor.

Veres Istvánné lírai dalai már szövegük szépségével is kitűnnek: „Szép a tavasz, de szebb a nyár, / De szép aki párjával jár!... / Jaj, Istenem, kit válasszak, / Hogy egyedül ne maradjak... / Elmém bojog, mint a felhő, / Hull a könnyem, mint az eső. / Árkot mosott az orcámra, / Mint a zápor az utcára...” (129). A nagyívű, alapjában pentaton dal első sorának tempója-ritmusa a beszéd ritmusának felel meg. Ez a sor még nem díszített. Az ornamensek a második sor közepétől, a hosszabb hangokon jelennek meg, amikor a dallam már nem követi teljes egészében a szöveg természetes ritmusát, hanem sajátos zenei ritmikának ad helyet. Leginkább – szinte már zsúfoltan – díszített a negyedik sor, melynek oktávrról ereszkedő dallamhangjait tovább ereszkedő hanglépések, majd kis domború ív rajzolják körül. A dal díszítményei akár három-négy hangból álló csoportok is lehetnek és intenzitásuk általában a főhangokéval egyezik.

(129)

1. Szép a tavasz, de szebb a nyár, De szép, aki párjával jár!

Jaj de szép a párosulás, Aki eltalálja egymást.

2. Tavaszi szél utat szárazst, Minden madár társat választ.

Jaj, Istenem, kit válasszak, Hogy egyedül ne maradjak?

3. Elmém bojog, mint a fölleg, Szívem romlik, mint az éveg.

Mind azt mondják, nem búsulok, Hogy az utcákon nem sírok.

4. Elmém bojog, mint a felhő, Hull a könnyem, mint az eső.

Árkot mosott az arcámra, Mint a zápor az utcára.

Jaj, Istenem, kérlek, verd meg, Aki miatt gyászt viselek.

„éveg” = üveg

(130)

1. Tisza partján lakom. Keress fel, angyalom!

Csendes folyóvíznek Csak zúgását hallom.

2. Ha folyóvíz volnék, Bánatot nem tudnék,

Hegyek, völgyek között Zengedezve járnék.

3. Két út van előttem. Melyiken induljak?
Két szép szeretőm van. Melyiktől búcsúzzak?

4. Ha egytől búcsúzó, A más megharagszik.
Így hát az én szívem Soha meg nem nyugszik.

5. Udvarom, udvarom, Szép kerek udvarom,
Többé nem seper ki Az én gyenge karom.

Veresné Balázs Mária dalaiban nemcsak a bánat, a magány, a boldogtalan szerelem kap hangot. Repertoárjában egészen más – csúfondáros és vidám – hangvétellű darabok is szerepelnek (**131–133**). Ritmusuk feszes, olykor táncos lüktetésű, és kevesebb bennük a díszítés. Míg *parlando-rubato* dalainak gazdagon díszített előadási stílusa egy-két évtizeddel később már a kászoni falvakban sem élt, *giusto* dalainak egyszerűbb, derűsebb éneklési módja ma is megtalálható a Székelyföldön.

Három *giusto* dallamot hallunk Veres Istvánnétól. Az első ballada *A rossz feleségről*, akit hiába hívnak haza a táncból haldokló férjéhez (**131**). Az ironikus szöveg – a leány és anyja párbeszéde – a végtelékig fokozza az asszony önzésének bemutatását, aki nem jön haza a temetésre, sem a torra, csak az új házasság reményében a kérők érkezésének hírére. A következő dalban – „Nincsen fonal a rudamon” – a lusta leány szólal meg, aki nem készítette el kelengyéjét, pedig a násznép már a kapuban vár (**132**), majd az utolsóban a vénember kikapós felesége: „Jaj Istenem, ezt a vént / Hogy kell megöleljem még” (**133**).

(**131**)

1. – Jöjjön haza, édesanyám,
Mer beteg az édesapám!
– Eridj, édes jó leányom, minnyár én is megyek,
Egyet-kettőt hadd forduljak, minnyár otthon leszek.

2. – Jöjjön haza, édesanyám,
Mer meghalt az édesapám!
– Eridj, édes jó leányom, minnyár én is megyek,
Egy fél kupát hogy csapjak bé, minnyár otthon leszek.

3. – Jöjjön haza, édesanyám,
Eltemettük édesapám!
– Eridj, édes jó leányom, én is minnyár megyek,

Egyet-kettőt hadd forduljak, minnyár otthon leszek.

4. – Jöjjön haza, édesanyám,

Eltoroztuk édesapám!

– Eridj, édes jó leányom, én is minnyár megyek,

Egyet-kettőt hadd forduljak, minnyár otthon leszek.

5. – Jöjjön haza, édesanyám,

Leánkérők jöttek hozzánk!

– Isten áldja, komámasszon, most már hazamegyek,

Eljöttek a leánkérők, én is férhezmegyek.

(132)

1. Nincsen fonal a rudamon, Három pászma motollámon.

Azt is hat hónapig fontam, Mégis eleget aludtam.

2. Édes kezem, mért nem fontál, Édes szemem, mért aludtál?

A násznépe a kapun vár, A nagy láda üresen áll.

3. Elhajtottam a csordába, Komámasszont megtaláltam.

Panaszimot addig mondtam, Míg a csordát visszavártam.

4. Kérdé uram, hogy hol jártam. Mondám, a borjúkval voltam.

Pedig a korcsomán voltam, Komámasszonval mulattam.

Énekelte Veres Istvánné, ötvenhatéves kászonyimpéri asszony.

„motolla” = kb. 1 m hosszú, T alakú rúd, mellyel az orsón lévő fonalat pászmákba szedik; „pászma” = motollára feltekert fonálból egybekötött csomó

(133)

1. Jaj, Istenem, ezt a vént

Hogy kell megöleljem még?

Olyan ráncos a bőre, bocskor se lesz belőle.

Refr.: Trararara rararara rarara.

2. Engem uram úgy szeret,

Ha kimegyek, kirekeszt.

De én es úgy uramot, mint a fehér lovamot. *Refr.*

3. Az én uram olyan jó,

Télbe számár, nyárba ló.

Amit keres egyébkor, mind elkötöm ilyenkor. *Refr.*

4. Jaj, Istenem, adj egyet,

Sohasem kérek többet.

Adj egy édest, adj egy jót, adj egy kedvemre valót! *Refr.*

Gercuj Gyula

A Kárpát-medence egyik legcsodálatosabb természeti tája a Székelyföld peremén fekvő *Gyimes*. Az idelátogató úgy érzi, mintha a mesebeli üveghegyek között járna. Az égbenyúló csúcsokat sötét fenyőerdők és üde zöld havasi legelők borítják. Lent a völgyekben ezüstös fényű patakok vize csillan a köves mederben. A meredek hegyoldalak és a patakok közé ékelődve házcsoportok tűnnek fel, de a megszokott, utcákba rendezett faluképet hiába keresnénk. *Gyimesben* az emberek házaikat oda építik, ahová lehet, ahol egy kis sík területet találnak a patakok mentén. A turista számára oly elbűvölő természet kemény életfeltételeket szab a helyi lakosoknak. Nem csoda, hogy a Kárpátok Csík megyét övező karéja, a történeti Magyarország keleti vége, csak a 18. századtól kezdve népesült be. A betelepülők főként székelyek voltak, mellettük kisebb számban moldvai magyarok és románok is jöttek. Ma már egységes népcsoportot alkotnak, ők a *gyimesi csángók*.

A *gyimesi csángók* dalait a népzenetudomány sokáig csak szórványos gyűjtésekből ismerte. Zenéjük jelentőségére csak az 1960–70-es években derült fény, amikor az ott tanítóskodó Kallós Zoltán dallamok százairól készített felvételeket, és juttatta el őket Budapestre, a Magyar Tudományos Akadémia népzenei archívumába. Ez a nagyszabású gyűjtés arról tudósít, hogy *Gyimesben* a Székelyföldön már eltűnt hagyományt tartják fenn – változatlanul vagy moldvai vonásokkal átszínezve.

Régi stílusú dalok alkotják a kiváló énekes Gercuj Gyula repertoárjának zömét, aki 1907-ben született *Gyimesfelsőlok Sántatelek* nevű falurészében. A sok jó énekes közül is kiemelkedik tudásával, hangjával, sajátos előadásmódjával. Díszítési szokásai leginkább egy archaikus, kis hangerjedelmű dalában figyelhetők meg: a végtelenül egyszerű, főként hangismétlésekből álló dallamot bonyolult, sok hanglépést tartalmazó, vibráló dinamikájú, vagyis változó hangerősségű díszítménybokrokkal ékesítve adja elő (134). A keleti eredetű dallam középkori ballada-szöveggel kapcsolódott össze, mely *A gazdag asszony anyjának* történetét mondja el. Az anya koldus-ruhába öltözve meglátogatja leányát, a „nagyságos ténsasszony”-t. Egy pohár vizet, egy falat kenyeret kér tőle, a keményszívű leány azonban a szegény asszony kérését megtagadja, sőt börtönbe vetteti. Mikor az anya személyazonossága kiderül, leánya hiába szeretné ajándékokkal kiengesztelni, az visszautasítja: „Verje el a kehe / Hat pej paripádat, / Egye meg a rozsdá / A bádóg hintódat!”

(134)

1. Elmenyek, elmenyek Bé Törökországba
Legküssebb lányomnak Látogatására.

2. Elmenyek a kapujába, Ráülök a híd fájára,
Elmenyek a kapujába, Ráülök a híd karjára.

3. Arra jár egy asztalinas, Arra jár egy asztalinas:
– Hová bujdosol te, Szegén koldusasszon?

4. – Eljöttem, eljöttem Bé Romániába
Legküssebb lányomnak Látogatására.

5. Eredj el, te asztalinas, Mondjad gazdasszonyodnak,
Adjon egy pohár vizet, S pohár vize mellett
Egy falat kenyeret!

6. – Nagyságos ténsasszon, Szegén koldusasszon
Mind azt fuldogálja, Mind azt fuldogálja,

7. hogy Eljöttem, eljöttem Bé Törökországba
Legküssebb lányomnak Látogatására.

8. Szegén koldusasszon Mind azt fuldogálja,
Adjon egy pohár vizet, S pohár vize mellett
Egy falat kenyeret.

9. – A pohár vizemet Öntözöm a földre,
Falat kenyeremet Vetem a kutyámnak.

10. Eredj el, te asztalinas, Hozd bé azt a koldusasszont!
Vesd bé a pincébe, Hogy a kígyók s békák
Markodják össze.

11. – Nagyságos ténsasszon, Szegén koldusasszon
Mind azt fuldogálja, Mind azt fuldogálja,

12. hogy Eljöttem, eljöttem Bé Törökországba
Legküssebb lányomnak Látogatására.

13. – Eredj el, te asztalinas, Hozd bé azt a koldusasszont!
Kérdezzük kitőle, Hogy ő hova való.

14. – Hova való vagy te, Szegén koldusasszon?

– Bíborosfalusi Bíboros Péternek

Hites felesége.

15. Nagyságos ténsasszon, Maga hova való?

– Bíborosfalusi Bíboros Péternek

Legküssebb leánya.

16. Anyám, édesanyám, Kendnek adom én most

Hat pej paripámat,

S hat paj lovam mellett A bádóg hintómat.

17. – Verje el a kehe Hat pej paripádot,

Egye meg a rozsa A bádóg hintódot!

A *gazdag asszony anyja* balladát más *sántatelekiek* is tudják, Gyimes egyéb részéről viszont nem került elő. Kiderült, hogy elterjesztése, életbentartása Gercij Gyula nagybátyjának, „Énekes Gyurká”-nak köszönhető, ennek a kivételes képességű, nagyhatású személyiségnek, akinek szerepe *Gyimesfelsőlok-Sántatelek* zenei életére rányomta bélyegét. Ragadványnevét azért kapta, mert ez a mulatós, tréfáskedvű, kissé különc öreglegény állandóan énekelt. Gercuj Gyula különösen sokat tanult tőle, mint azt Ujváry Lajos gyűjtőnek elmondta:

„– Gyula bácsi, kitől tanulta ezt?

– Vót nekem egy öreg bátyám, aki nem nősült meg.

– S ez mikor halt meg?

– Ötvenegybe.

– És őtőle hallotta ezt? Mikor? Emlékszik rá, hogy mikor hallotta?

– Hű, gyermekkoromba. Kicsi gyerekkorom óta.

– Hány éves volt, mikor meghalt a bátyja?

– Hetvennyóc. Hetvennyóc éves koráig legénember volt, de mindig az énekkel foglalkozott.

Én amit tanultam, tőle örököltem.”

A nagybácsi mellett a családban mások is kitűntek zenei képességükkel, így Gercuj Gyula nővére – Erzsébet – szintén kiváló énekes volt. Sőt a tehetség tovább öröklődött, és Gercuj Gyula fia is jól énekel. Mindnyájan tudtak-tudnak *keserveseket*, melyeknek szövegét – helyi szokás szerint – az ismert versszakokból ki-ki saját kedvének megfelelően, személyes sorsára alkalmazva válogatja össze. A keservesekben a bánat gyakran szürrealista képekben jut

kifejezésre, Gercuj Gyula keservesében az élete mint „veres vízen ingó hajó” jelenik meg (135). A továbbiakban tiltott szerelemről, katonáskodásról, bújdosásról énekel. Különösen költői a záróversszak: „Sír a szemem, patakot mos, / Benne babám zsebkendőt mos. / Mosd ki, babám, legyen tiszta, / Mert én sose jövök vissza!” A dallam kvintváltó szerkezetű, vagyis első fele öt hanggal mélyebben megismétlődik. Gercuj Gyula az első két sort tagolás nélkül, egy lélegzettel éneкли, az első sor végi díszítés így teljesen belesimul a dallamhangok sorába. A harmadik sor végének díszítése az első soréra rímel, annak kvintváltó párja; és utána pillanatnyi szünet következik, mely azonban nem akasztja meg a *rubato* előadás összefogottságát. A keserves után táncdalt, „lassú magyaros”-t hallanak (136).

(135)

1. Veres vízen van egy hajó, Aztat húzza harminchat ló.
Mennél inkább húzza a ló, Annál inkább ing az hajó.
2. Bárcsak egyszer elmerülne, S az életem rövidülne!
Az életem csak egy óra, Ha fél volna, még jobb volna.
3. Azt akarnám én megtudni, Szabad-e másét szeretni.
Tudakoztam, de nem szabad, Így a szívem gyászban marad.
4. Sóprik a Nagyerdő útját, Viszik a szegény katonát.
Ha a Nagyerdő felé mész, Arra kérlek, vissza ne nézz.
5. Szüvednek ne legyen nehéz, Hogy az idegen földre mész,
Szüvednek ne legyen nehéz, Hogy az idegen földre mész!
6. Idegen földre ne siess, Ha a faludba megélhetsz.
Idegen vagy, jövevény vagy, Nincsen becsüd, mer szegén vagy.
7. Így megmondta nekem anyám, Idegen föld lesz a hazám.
Éngem anyám megátkozott, Mikor a világra hozott.
8. Azt az átkot mondta reám, Legyek vándor, míg a világ,
Hogy öljön meg a vándollás, Az idegen földön járás,
9. Az idegen földön járás, Éjjel-nappal a sok sírás,
Az idegen földön járás, Éjjel-nappal a sok sírás.
10. Sír a szemem, patakot mos, Benne babám zsebkendőt mos.

Mosd ki, babám, legyen tiszta, Mer én sose jövök vissza!

(136) „lassú magyaros”

1. Ha bemegyek a felsőloki csárdába,
Azt kérdezem, hogy van-e kislán eladó.

Ha nincs benne szőke kislán eladó,
Hulljon össze ez a vendégfogadó!

2. Ihahajaj, cihahajaj, vadszalma,
Elidáig mennyi kislány megcsala.
Ha még ez es, ha még ez es megcsalna,
Úgy megcsapnám, a mindenit, meghalna.

3. Sárga szeme van a kukoricának,
A szívemet körülvette a bánót.
Körülvette, mint a dinnyét az ínja,
Mer ott jártam, ahol nem kellett volna.
Gólyamadár, hozd vissza a kedvemet,
Én ott járok, ahol magad engeded.

4. Sárgadinnye, zöld uborka, vad retek,
Hetvenötesztendős kislányt szeretek.
Sárgadinnye, zöld uborka, vad retek,
Egy hetvenötéves leányt szeretek.

Gercuj Gyulát kedves, barátságos természete miatt a faluban kedvelték. Már özvegyember volt, amikor Kallós Zoltán 1962-ben megismerkedett vele. Szegényes körülmények között élt és otthonán meglátszott az asszony hiánya. Mégis gyakran gyűlt össze nála társaság, a férfiak kártyáztak, az asszonyok fontak, és közben énekelgettek. Az ősi dalok mellett ilyenkor újabbakra is sor került. Az „Elmennék én, babám, tihozzátok estére” kezdetű új stílusú dalában a díszítésnek alig van szerepe, a főhangoknál halkabban intonált, rövid ornamensek mindössze egy hangból állnak (137), szemben régi *parlando-rubato* dalainak gazdag díszítménybokraival. Gercuj Gyula díszítései tehát a dallam-stílushoz igazodnak. Az új dalok szerény ornamentikáját az előadás felszabadult hangvétele ellensúlyozza.

(137)

1. Elmennék én, babám, tihozzátok estére,
Ha az ágyad puhára volna vetve.
Vesd meg, babám, az ágyadot puhára a falig,

Mer én itt maradok reggel kilenc óráig.

2. Elmennék én, babám, tihozzátok egy este,

Ha az anyád a kapuba ne lesne.

Mert az anyád olyan csalfa menyecske, menyecske,

Meghallgatja, babám, mit beszéltünk mük este.

3. Elmennék én, babám, tihozzátok estére,

Ha a kutya rövidre volna kötve.

Kösd meg, babám, a kutyádot rövidre, rövidre,

Ne ugasson, babám, egy becsülletes legényre.

„mük” = mi

Irodalom

Előadasmódjáról Paksa Katalin: *A magyar népdal díszítése*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 1993, 95., 103., 116., 124. o. „Mesteréről” uo. 156–157. o.

◀ További hangfelvétel:

„Édes jó Istenem” (AP 7459e₁) Magyar Népzenei Antológia 6_063 [Másik felvétele AP 5201d Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje*. CD-ROM 4.19.]

Gáspár Simon Antal

Gáspár Simon Antal népi kultúránk kivételes személyisége. Parasztember létére a szó valódi értelmében vett *értelmiségi*, akinek nemcsak énektudása volt kiemelkedő, de rendíthetetlen elkötelezettsége is, ahogyan a bukovinai székelység szellemi kincseit élete során igyekezett magába gyűjteni, megörökíteni és továbbadni. Domokos Pál Péter fedezte fel 1950-ben, és az ő ajánlására készültek dalairól az első hangfelvételek. Később számos folklorista és népzene kutató gyűjtött tőle, közülük Kiss Lajos készítette a legtöbb hangfelvételt. Ő maga a Néprajzi Múzeum önkéntes gyűjtői pályázataira nyújtott be sikeres pályaműveket. Találkozott Kodály Zoltánnal és Szabolcsi Bencével. Élete utolsó éveiben népzene kutatók, Domokos Mária és Németh István mintegy húsz alkalommal keresték föl és teljességre törekedve rögzítették énekeit és elbeszéléseit. Kéziratait hasonló kiadásban az Akadémiai kiadó jelentette meg *Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegítség* címmel.

Gáspár Simon Antal személyiségének megismeréséhez tudnunk kell, hogy a bukovinai székelység jellegzetes, a többi magyar néprajzi csoporttól eltérő vonása a *történeti emlékezet*. Generációk adták át egymásnak annak történetét, miként menekültek el szabadságjogaikhoz ragaszkodó elődeik Csíkból, miután Mária Terézia parancsára 1764-ben fegyverrel akarták megtörni ellenállásukat. A madéfalvi vérengzés után az életben maradottak Moldvába szöktek és sokévi bűjdosás, hányattatás után telepedtek le Bukovinában. Ehhez az eseményhez kapcsolódik egy háromsoros felépítésű keserves **(138)**.

(138)

1. Nekünk a legszebbik estét

Fekete színre festették,

Fekete színre festették.

2. Minket anyánk megátkozott,

Mikor a világra hozott,

Mikor a világra hozott.

3. Azt az átkot tette reánk,

Ország-világ legyen hazánk,

Ország-világ legyen hazánk.

4. Ott se legyen megállásunk,

Csipkebokor a szállásunk,

Csipkebokor a szállásunk.

5. Bú ebédünk, bú vacsoránk,
Búra szült vót minket anyánk,
Szerencsétlen minden óránk.

6. Rajtunk a bú hármat hajlott,
Jaj de igen elhervasztott,
Jaj de nagyon elhervasztott!

7. Nekünk a legszebbik estét
Fekete gyászra festették,
Fekete gyászra festették.

Ezt az éneket az őseink meneküléskor énekelték, amikor Csíkból menekültek Moldvába.

Elénekeltem én, Gáspár Simon Antal, istensegítsi születés, halászelki lakos. Nyolcvanegyéves vagyok.

Gáspár Simon Antal 1895 született *Istensegítsen*. Apja parasztprimás volt, nagybátyja szintén hegedült, nagyanyja pedig híresen jó táncos és énekes asszony volt. Mindössze hat osztályt végzett, és bár a jófejű gyermeket továbbtanulásra bíztatták, a család szegénysége ezt nem tette lehetővé. Szabóinasnak adták *Debrecen*be, de hamarosan haza kellett mennie édesapja betegsége miatt, aki nemsokára meg is halt. Mivel Gáspáréknak mindössze másfél hold földjük volt, a tizenhat éves fiúnak idegenben kellett munkát vállalnia. Sok más társához hasonlóan ő is *móduvázni* kényszerült, vagyis mezőgazdasági idénymunkára szegődött Moldvába. Több éven át dolgozott héthónapos munkásként román földesurak – *bojárok* – birtokain rendkívül nehéz körülmények között. „A bojérok ilyen szezonmunkást fogadtak a magyarokból. Met ők kaptak vóna rományokot, de hát ha kétannyi románt fogadott, se ért annyit, mind a fele magyar. Met a magyarok, azok ugye szorgalmasok vótak s jobban nekifogtak a dolognak. Így aztán reakptak a bojérok arra, hogy magyarokat fogadtak. Eljöttek, Isten tudja, négy-ötszáz kilométerről még téli üdőben, amikor mindenki otthon volt. Legtöbb karácsony előtt jött, mert tudta, hogy akkor a szegénységnek pénz kell, s elhozták a pénzt. Leszerződötték a tíz esztendőstől felfelé egész hetven esztendősig. A gyermekeket fogadták eke mellé szántani, s a felnőtteket más egyéb keményebb munkára. Úgyhogy eljöttek karácsony előtt s szerződötték, s akkor helyből ki is fizették az összes bért. S akkor aztán megmondták, hogy április elsején vagy március 25-én van az indulás, s amíg le nem tótt, onnat haza nem jött senki. Azt ott kellett eltőtnie... Osztán mikor a hét hónap eltőt, már késő ősz vót. Keserves munka vót, met nem vót valami rendes hely, hanem kinn a mezőn

ilyen szalma kalibába vótunk. Nem tudott az ember, különösen a gyermekek – met ötven-hatvan gyermek vót egy helyre berakva – azok nem tudtak se mosakodni rendesen, se váltózni. Hát megtermett a tetű, bolha, mindenféle, úgyhogy csupa kín vót az életjek. Nagyon sokat szenvedtek. A koszt es nagyon egyszerű vót. Csak túró és puliszka, málé, ez vót egész héten keresztül. Úgyhogy annyira ráúnt az ember, hogy nem es kívánta látni. De le kellett tőttetni azt, amire leszerződött; inkább sírni szeretett vóna az ember, mint azt megérje.”

A bukovinai székelyek keserveseiben többször is szó esik Moldváról. Gáspár Simon Antal dalának egyik versszaka szerint: „Ki elmenyen Móduvába, / Lebetegedik bújába. / Móduvának rossz a híre. / Istenem, vígy ki belőle!” (139). A kilátástalan szegénységről panaszodik az „Állj meg, állj meg, jó szerencse” kezdetű dal (140), az előzőhöz hasonlóan ez is régi stílusú és díszített.

(139)

1. Elbujdosnám, de nincs kivel, Kenyerem sincsen, hogy mivel.
Kérnék kölcsön, de nem adnak, Mert tudják, hogy szegény vagyok.
2. Elment uram Móduvába, Itthagyt engem bújába.
Vajon él-e, vajon hal-e, Vajon neki búja van-e?
3. Te azt tudod, s azt gondolod, Hogy én érted nem búsulok.
De én érted úgy búsulok, Napja sincsen, hogy nem sírok.
4. Ki elmenyen Móduvába, Lebetegedik bújába.
Móduvának rossz a híre. Istenem, vígy ki belőle!
5. Elmentedet nem kívánom, Visszajöttöd hótig várom.
Elmensz, rózsám? Járj békével! Rólam se felejtkezzél el!

(140)

1. Állj meg, állj meg, jó szerencse, Hadd üljek fel szekeredre!
Ha felülök szekeredre, Tudd meg, nem veszek kedvedre.
2. A szegénynek tél es mind nyár, A gazdának dolgozni jár.
Téli-nyári keresetjét Összegyűjti s összeszeszi.
3. Téli-nyári keresetjét Összegyűjti, gyűjtögeti,
Összeteszi s összeveszi, Mégse lát ő abból semmit.
4. Én Istenem, minek élek, Ha én ennyi búval élek!

Búval élem világomat, Búval töltöm napjaimat.

5. Jaj, Istenem, teremtetél, S egy víg napot nem rendeltél!

Mások élnek oly kegyesen, S én csak sírok keservesen.

Gáspár Simon Antal az első világháborúban megjárta az olasz, majd az orosz frontot, a háború vége pedig Szerbiában érte. Csak 1920-ban tért haza, és még ebben az évben megházasodott. Szülőföldjén azonban egyre kevésbé érezhette otthon magát. Az impériumváltás után – mikor az osztrák birodalomhoz tartozó Bukovinát Romániához csatolták – a magyaroknak egyre fokozódó üldözésekben volt részük. Ezért határozta el a budapesti kormány a kétszáz éve Bukovinába szakadt magyarok hazatelepítését. Bácskában kaptak új lakóhelyet 1941-ben, ahonnét azonban a háborús események miatt 1944-ben el kellett menekülniük. Hónapokig tartó bolyongás után – melynek során egészen Zaláig jutottak el – végül Tolna megyében, *Nagyvejkén* telepedett le a Gáspár Simon Antal által vezetett csoport. Mintha csak a 18. századi menekülés és bújdosás ismétlődött volna meg!

Valószínűleg a hazátlanság keserű megtapasztalása miatt ragaszkodnak a bukovinai székelyek olyan meghatározó módon szellemi hazájukhoz, melyet folklórhagyományaik jelentenek számukra. Sorsuk úgy alakult, hogy régi bújdosóénekeik, keserveseik a huszadik században sem veszítettek időszerűségükből. Gáspár Simon Antal egyik dalában például ezt halljuk: „Istenem Istenem, szerelmes Istenem, / Hogy kell világomat búval eltöltenem, / Búval és bánattal, nagy szívfájdalommal” (141). A dallamot korábban Kodály Zoltán is gyűjtötte Bukovinában, mégpedig Árgirus 17. századi széphistóriájának szövegével (vö. Kodály: *A magyar népzene*, 349.)

(141)

1. Elment a madárka, üres a galicka,
Azt izente vissza, visszajő tavaszra.
Ha tavaszra nem jó, búzapisulásra,
Ha még akkorra se, tudom, hogy sohase.

2. Elment a madárka, üres a galicka,
Azt izente vissza, menjek el utána.
Én biza nem menyek, inkább meggyászolom,
Délig feketébe, délután fejrbe.

3. Istenem, Istenem, szerelmes Istenem,
Hogy kell világomot búval eltöltenem!

Búval és bánatval, nagy szűfájdalommal,
Búval és bánatval, nagy szűfájdalommal.

4. Istenem, nem tudom, kinek tegyek panaszt,
A sok irigy miatt nincs senki barátom.
Több az én irigyem százhuszonkettőnél,
De megszánom nincsen több a jó Istennél.

Domokos Mária kimutatása szerint Gáspár Simon Antaltól összesen mintegy 650 dalt gyűjtöttek össze. Az itt bemutatott régi, *parlando-rubato* dalok mellett nagyszámú egyéb dallam is szerepel repertoárjában: egyházi énekek, műdalok, új stílusú dalok, táncnóták. Ez utóbbiak közül hallanak egy csúfondáros szövegű dudánótát (**142**), Gáspár Simon Antal 81 éves korában énekelte, majd egy 25 évvel korábban készült felvétel következik: „Apró alma lehullott a sárba” (**143**).

(142)

1. A leányok azt fogadják, A pálinkát nem ihatják.
Pedig hogyha férjhez mennek, A fejikre kontyot tesznek.

2. Tízen-húszan összegyűlnek, S úgy a korcsomába mennek.
Köszönöm ezt, komámasszon, Ezt megiszom, s itt aluszom.

3. A fekete korsó tudja, Hova lett a mérca búza.
Komámasszon, meg ne mondja, Hogy az uram meg ne tudja.

4. A csordába elhajtottam, Komámasszonyt megtaláltam.
Addig s addig diskuráltunk, Míg a csordát visszavártuk.

5. Ha kérdezték, hogy hol vótam, Bornyuk után, azt hazudtam.
Az uramnak én azt mondtam, Hogy a bornyuk után jártam.

6. Megdöglött a bíró lova, Nyúzza meg a bíró maga!
Tegye bőrit mentávanak Annak a híres fiának.

7. A bendejít főkötőnek Annak a híres menyének,
A hurkáját pántlikának Annak a híres lányának.

8. Eddig, vendég, jól mulattál, Ha tetszenék, elindulnál!
Uccu, gazda, kapjál botra, S a vendéget indítsd útra!

(143)

1. Apró alma lehullott a sárba,
Ki felszedi, nem marad hiába.
Én felszedem, megmosom s elteszem,
A babámat igazán szeretem.

2. Cifra bunda szegre van akasztva,
Jere, babám, akaszd a nyakamba!
Hadd járjuk el azt a csárdás táncot,
Fejérváron zörgetik a láncot.

*

A 16–17. században a népi és az írott kultúra kivételes találkozása ment végbe Magyarországon. Számos nyugati eredetű dallam terjedt el akkoriban oly módon, hogy a helyi zenei szokásokhoz asszimilálódott, a hazai szerzők pedig dallamaikat sok esetben a néphagyományból alakították ki. Ezek a dallamok mintegy népdalként éltek tovább, és elsősorban olyan távoli vidékeken maradtak fenn évszázadokon át, ahol a magyarságot a későbbi kulturális hatások már alig érték el. Így vált a bukovinai székelység történeti dallamaink legkiválóbb őrzőjévé, s közülük is kiemelkedik Gáspár Simon Antal tudása. A szájhagyományozás azonban csak a dallamokra vonatkozik. A szövegeket igen sok esetben az írásbeliség terjesztette el vagy tartotta fenn: a búcsúkon, vásárokon árult ponyvai históriák, néhány lapos aprónyomtatványok, és természetesen az egyházi énekeskönyvek. A székelység körében meghatározó jelentőségű volt a *Csíksomlyó*n kinyomtatott, mintegy 800 énekszöveget tartalmazó „kancionálé”, melyet Kájoni János ferences szerzetes állított össze 1676-ban *Cantionale Catholicum* címmel. A szövegek dallamaira vonatkozóan nótautalás adott eligazítást. A könyvet a 18. században Bukovinába menekülő székelyek magukkal vitték, illetve későbbi kiadásait is megszerezték, majd kézzel másolták. Gáspár Simon Antal énekeinek tetemes része a „kancionálé” anyagához tartozik. De a bukovinaiak más régi szövegeket is szívesen leírtak, melyek felkeltették érdeklődésüket, és hosszúak, nehezen megjegyezhetőek voltak, mint például „Mária Magdolna históriája” (144). A históriát 1632-ben írta Szentmártoni Bodó János. (A terjedelmes ének első öt versszakát közöljük.)

(144)

1. Szentül énekelték egy halott énekben:
Hagyd el bűneidet, élj jámbor életben!

Márta és Magdolna példa legyen ebben,
Kiről most éneklek e rövid éneken.

2. Rész szerint felőle szólok Szentírásból,
Rész szerint pediglen meditációkból,
Amint olvashatod régi írásokból,
És egy magyarnak a históriájából.

3. Most azért megmondom vétekbe esését,
Vakmerően sokszor sok bűnbe esését.
Végezetre pedig Istenhez térését,
Penitenciával kegyelem kérését.

4. Három atyafiak voltak zsidóságban:
Lázár volt az egyik, a másik Magdolna,
A harmadik pedig szorgalmatos Márta,
Mint a historikus ezeket megírta.

5. Igaz gazdag főrend, Cirus volt az apjuk,
Kiről maradt nekik sok jeles jószáguk,
Jeruzsálemben is egy igen szép házok,
Azon kívül pedig kettő is volt várak.

Erdélyből jött egy vak koldus, Ignácnak hitták, és ez a úton – szekérvel vót, s az úton – énekelte ezt az éneket, s úgy tölle tanulták meg az asszonyok és leírták.

– Mikor volt szokás énekelni?

– Hát ezt leginkább nagybőjtbe vót szokás, de máskor is elénekelték, így vallásos összejöveteleken.

A Mária Magdolna históriájához hasonló énekeket laikus jámbor áhítatok alkalmával vették elő, csakúgy, mint a „kancionálé” darabjait, melyeknek templomi használata a huszadik századra már erősen lecsökkent. Legnagyobb számban a halotti virrasztóban használták őket. A bukovinai régies szokásrend szerint a virrasztás a férfiak feladata volt. Gáspár Simon Antal elmondta, hogy „László György és Kató Fülöp vontak be engemet a virrasztókba. Fiúk lehettem volna. Azt mondták az öregek: ülj ide, s tanul meg, mert jól tudsz énekelni. Mi elmúlunk, s legyen ezután is utánpótlás nekünk.” Nemcsak jó hallás, de különleges fogékonyság és intelligencia is kellett ahhoz, hogy valaki ezeket az énekeket ilyen nagy számban megtanulja, illetve a kézzel írott énekeskönyvek használatát megismerje. Gáspár Simon Antal a virrasztásokon eleinte kisegítő énekesként vett részt. Később már

rendszeresen ő vezette a virrasztást. Ez többek között azt jelentette, hogy ő választotta ki a halottas énekek közül az alkalomnak éppen megfelelőket. A fiatal halotthoz például ilyen szövegek illettek: „Mely hamar a pára múlik, / A szó mely hamar változik, / A gyenge virág elesik, / S halál érkezik. / Te is nagyhamar meghalál, / Noha még csak ifjú valál. / Sok gyászt nemzedetben hagyál. / Jaj, meghervadtál! / Gyorsan folyt rövid életed, / Béfogta halál két szemed.” A sokversszakos virrasztó éneket teljes egészében idézzük **(145)**, majd részletet egy másik virrasztó énekből, mely szintén a világ mulandóságát állítja előtérbe: „Bizonytalan voltát világ állapotának” **(146)**. Az első, népzenei sirató stílusából kialakított dallam Illyés István *Zsoltárok és halottas énekek* című könyvében kottával is megjelent 1693-ban, a második pedig a *Kolozsvári énekeskönyv*ben 1744-ben. Ez utóbbi formája némileg leegyszerűsített, lerövidített Balassi strófa.

(145)

1. A tenger fővenye, ki sok, Bánatim igaz olyanyok.
Sellyében takaró napok, Gyorsak, mint habok.
2. Amit mutogat a világ, Olyan, mint valami zöld ág,
Melyet fejsze hamar levág, S meghervad az ág.
3. Fáradságra születettünk, Sok búban forog életünk.
Gyakran ágy fenekén nyögünk, Sírba bémegyünk.
4. A sok bánat fejünkre száll, Sok nyavalya szívünkön áll.
Sok bú, sok siralom talál, Végre a halál.
5. Nincs böles, nincs uraság sehol, Ím, mindent a halál eldúl.
Mint ősszel liliom körül, Minden rend elhull.
6. Apró gyermekek és ifjak, Ország oszlopi, vén urak,
Tisztos nemzetes úrfiak Sírba bémegynak.
7. Hasonló a mi életünk, Miként az árnyék mellettünk.
Mint vízbuborék, leszünk, Földbenn enyészünk.
8. Avagy a sasnak útjához, Kősziklán kígyó nyomához,
Tengeren járó hajóhoz, Tegnap naphoz.
9. Mely hamar a pára múlik, A szó mely hamar változik,
A gyenge virág elesik, S halál érkezik.

10. Te is nagy hamar meghalál, Noha még csak ifjú valál.
Sok gyászt nemzedetben hagyál, Jaj, meghérvadtál.

11. Gyorsan folyt rövid életed, Béfogta halál két szemed.
Szán s jajgat édes nemzedet, Nem szólhat veled.

12. Elmúltak szép mulatságid, Meghültek nemes tetemid.
Úgy gyültek ide nemzetid, Sírnak rokonid.

13. Immár tégedet elviszünk, A sírba szomorán teszünk.
Bánatban mi pedig leszünk, Rád nem nézhetünk.

14. Csendes nyugalomba légy, Mert most régi hazádba mégy,
Tündöklő koronát hogy végy, S nagy örömbé légy.

15. Hívek közé az Úr tegyen, Mert irgalmas hozzánk ingyen.
Mennyország kapuja szépen Téged bévegyen! *Amen.*

„sellye” = koporsó; „korul” = megkorul = megérik a levágásra; „nemzedet” = családod, rokonságod

(146)

1. Bizonytalan voltát világ állapotának,
Változását látjuk most minden állatoknak.
Kik ma egészségben voltak, holnap esnek
Törébenn a halálnak.

2. Ne örüljön senki senki gazdagságának,
Ékes termetének és szép ifjúságának,
Friss öltözetének, aranynak, ezüstnek,
Mert azok mind elmúlnak.

3. Vízi buborékhoz mű életünk hasonló,
Mezei virággal egyszersmind elmulandó.
Nincsen e világon oly erős alkotmány,
Mi lehessen állandó.

4. A mát Isten adta, holnapot nem ígerte.
Minden útidot erősen megkötözte.
Hogy száz esztendőt élj friss jó egészségben,

Talán azt nem engedte.

5. Boldogabbak nálunknál a mezei virágok,
Kertbéli szép rózsák, szekfűvek, liliomok.
Nem rettegnek semmit, tudják, meddig élnek,
Vagyon nekik határok.

6. Tavasz melegétől íme, szépen indulnak,
Ékesen újulnak, pünkösdben virágoznak.
Nyárban meglankadnak, hideg ősze kelvén
Egyszersmind elhervadnak.

7. Nincs hát itt ma nekünk maradandó városunk.
Amint Szent Pál írja: zarándokság járásunk.
Ha ma vígan vagyunk, netalán azultul
Holnap elhivattassunk.

„állat” = élőlény

Domokos Pál Péter figyelme azért terelődött Gáspár Simon Antalra, mert a Tolna megyébe telepített *istensegítsiektől* hallotta, hogy neki „kancionáléja van”, azaz kéziratos énekeskönyve. Kiderült, hogy Gáspár Antal maga másolta egy ugyancsak bukovinai székely parasztember – László István – példányáról, aki az egész Kájoni kancionálét leírta. Gáspár Antal azután máshonnan is írt hozzá. Miután a sok használatból elrongyolódott, az 1930-as években ismét lemásolta és később folyamatosan bővítette. Lapszámmal, sorszámmal, tartalomjegyzékkel látta el. „Még nappal is leültem, – emlékezett vissza – ugye téli időben nem volt dolog künn, leültem. Még mérgelődött is az asszony, hogy mit írsz, hát nem lesz belőled pap, se deák! Azért én nem fogadtam szót, írtam.”

Az így megörökített énekek régi dallamkincsünk legnépibb és legmagyarabb rétegéhez tartoznak. 16–17. századi kottás forrásaik azonban a mai olvasónak sem ritmus, sem előadásmód tekintetében nem adnak kellő eligazítást. A folyamatos népi gyakorlat éppen ezt a hiányt pótolja, ezt közvetíti számunkra: Gáspár Simon Antal öreges hangja, kissé kántoros hangvétele, emelkedett komolysága. A dallamok zenei ékesítését pedig kizárólag a szájhagyomány tartotta fenn, a korabeli kottákban ezeket nem jelölték. A következő két egyházi népének – mértéktartó díszítéseikkel, hajlékony ritmusukkal – Gáspár Simon Antal repertoárjának legszebb darabjai közül való. A „Ne szállj perbe énvelem” kezdetű ének (148)

szerepel az *Eperjesi Graduál*ban (1635), a „Seregeknek szent Istene” kezdetű **(148)** a *Deák-Szentes kézirat*ban (1774).

(147)

1. Ne szállj perbe énvelem,

Ó, én édes Istenem,

Mert nem igazulhat meg előtted lelkem,

Elkárhoztathatsz engem.

2. Mert én anyám méhében

Fogantattam vétekben.

E világra lettem eredendő bűnben,

Megfertőzött vétekben.

3. Neked bűnöm megvallom,

Mert én azzal tartozom.

Te bocsájthatod meg, bizonynyal jól tudom.

Segítségedet várom.

4. Az ördögnek kezéből,

Bűneimnek töréből

Ments ki megérdemlett nagy veszedelmemből,

Tekints reám az égből!

5. Szent Fiad haláláért,

Keserves nagy kínjáért,

Áldott szent vérének el-kifolyásáért,

Kegyelmezz meg mindezért!

6. Az ő tisztaságáért

És ártatlanságáért,

Szent kezein való sebeknek helyéért,

Tövis koronájáért.

7. Én fertelmességemért

És nagy sok vétkeimért,

Kikkel fertelmezten undokul kezemet,

Rútítottam testemet.

8. Bocsássad meg, Úristen,

Ó, áldott Atyaisten,

Kegyelemmel bőves, irgalmas jó Isten,
Nagy tűrhető szent Isten!

9. A te áldott szent Lelked,
Kérlek, tőlem el ne vedd!
Sőt újítsd meg bennem, hogy dicsérjem neved,
Szolgálhassak tenéked.

10. Reád bízam magamat,
Te viseljéd gondomat!
Igazgasd jó útra az én lábaimat,
És minden szándékimat!

11. Vigasztald meg szívemet,
Búban epedt lelkemet!
Ne hányd szemeimre undok vétkeimet
És cselekedetimet.

12. Csak tégedet dicsérlek,
Még e világom élek.
Tudom, nyugodalmat tenálad én lelek,
Mikor innét kikelek.

13. Már örökké áldassál
És felmagasztaltassál
Áldott Atyaisten, a te szent Fiaddal,
Szentlélek malasztjával. *Amen.*

(148)

1. Seregeknek Szent Istene, Menny, s földnek kegyes vezére,
Refr.: Jövel, jövel, én Krisztusom, Ne hagyj utolsó órámon!

2. Fene ördög ne állhasson És kísértet ne árthasson.
Refr.

3. Lám, ígérted irgalmat, Mindenekhez jóvoltodat.
Refr.

4. Küldd el azért angyalodat, Hogy láthassam országodat.
Refr.

5. Lelkemet neked ajánlom, Testem föld gyomrának adom.

Refr.

6. Könyörgésem hozzád jusson, Szent irgalmad reám szálljon!

Refr. Amen.

Anti bácsi szellemi örökségének megbecsülését jelzi, hogy a Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége 2006-ban Gáspár Simon Antal-díjat hozott létre fiatal hagyományőrök számára.

Irodalom

Gáspár Simon Antal: *Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegítség*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1986.

Domokos Mária: Gáspár Simon Antal halottas énekei. Pócs Éva (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág*. Tanulmányok a transzcendensről II. Balassi Kiadó, Budapest 2001. 383–395. o.

◆ További hangfelvételek:

Mikor Máriához... Bukovinai és moldvai népénekek, népdalok Domokos Mária gyűjtéséből. Szerk. Németh István, Szalay Olga. Magyar Kultúra Kiadó, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2012. DVD-ROM

„Árva vagyok, nincs gyámolom” (AP 9786b) [Másik felvétele AP 7890i Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje* CD-ROM 6.16.]

„Fejér László lovat lopott” (AP 6947b) Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje* CD-ROM 8.2.

„Jaj, mely hamar múlik” (AP 9845c) Magyar Népzenei Antológia 7_04_32

„Kaszás e földön a halál” (AP9803a) Magyar Népzenei Antológia 7_04_30

„Mikor Máriához az Isten angyala” (AP 9797b) Magyar Népzenei Antológia 7_04_04. Paksa Katalin: *A kis Jézus aranyalma* 4.

„Ó, búlátott, sok kint vallott, gyarló testem” (AP 9801b) Magyar Népzenei Antológia 7_04_29.

„Ó, fényességes szép hajnal” (AP 9798b) Magyar Népzenei Antológia 7, 4_03 [Másik felvétele AP 6944b Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje* CD-ROM 8.28.]

„Ó, lelkünket ébresztő új csillag”(AP 9828e) Paksa Katalin: *Karácsony, húsvét, pünkösd a zenei néphagyományban* 21.

„Pályafutásomnak végén” Magyar Népzenei Antológia 7_04_31

„Véletlen embernek utolsó órája” (AP 9793i) Paksa Katalin: Magyar népzene-történet CD
2.35.